

MUZEUL NAȚIONAL DE ISTORIE A ROMÂNIEI

**CERCETĂRI
ARHEOLOGICE**

XII

Editor: Dr. Crișan Mușeteanu

ISSN 0255-6812

CERCETĂRI ARHEOLOGICE

XII

BUCUREȘTI
2003

Editor: Dr. Crișan Mușețeanu

Redactor șef: Dragomir Popovici

Tehnoredactare: Daniela Iacovache, Cristina Joița

Desene: Georgiana Ducman, Corina Dănilă

Foto: Marius Amarie

Coperta: Andrei Mărgărit

Colectivul de redacție:

Dr. Gheorghe Trohani

Dr. Liviu Petculescu

Dr. Anca Păunescu

CUPRINS

I. EMIL CONDURACHI

REPERE BIOGRAFICE	11
Răzvan Theodorescu - Profesorul meu	15
Zoe Petre - Pater	16
Alexandru Vulpe – Emil Condurachi – director	18
Mircea Petrescu-Dîmbovița - Academicianul Emil Condurachi la 90 ani de la naștere	20
Ion Barnea - Emil Condurachi și arheologia creștină	27
Alexandru Suceveanu - 90 de ani de la nașterea lui Emil Condurachi	29
Mihai Bărbulescu – Emil Condurachi – 90 de ani de la naștere	32
Constantin Preda - Profesorul Emil Condurachi – numismatul	34
Gavrilă Simion – Un cuvânt pentru profesorul meu	37
Mihai Irimia - Emil Condurachi Și Dobrogea	40

II. RAPOARTE DE SĂPĂTURĂ

Radu Coman, Elena Rența, Gh. Matei, Silviu Oța - Raport de cercetare arheologică pe anii 2001-2003 la Orașul de Floci (com. Giurgeni, jud. Ialomița)	45
---	----

III. ARTICOLE

Radian Romus Andreescu, Traian Popa - Sultana-Malu Roșu. Catalog selectiv	59
Radian Romus Andreescu, Pavel Mirea, Ștefan Apope - Cultura Gumelnița în vestul Munteniei. Așezarea de la Vitănești, jud. Teleorman	71
Doina Leahu - Considerații cu privire la falerele de aur din epoca bronzului descoperite pe teritoriul României.	89

Sorin Oanță-Marghitu - <i>"Fenomenul Cernavoda III-boleráz": după 30 de ani</i>	109
Rodica Boroffka, George Trohani - <i>Necropola getică de la Canlia, com. Lipnița, jud. Constanța</i>	139
Doina Șeclăman, Marin Șeclăman, George Trohani - <i>Contribuții la studiul ceramicii getice din Câmpia Română</i>	199
Mircea Negru, Alexandru Bădescu, Romeo Avram - <i>Amfore de tip kăpitan II în Dacia romană</i>	231
Silviu Oța, Katiușa Pârvan - <i>Monede medievale descoperite la Piua Petrii în campaniile arheologice din anii 1996, 1998-1999 (I)</i>	241
Anca Păunescu, Eugen S. Teodor - <i>L'établissement rural médiéval des XVI-XVII siècles de Brănești-Vadu Anei</i>	249

IV. STUDII

Mircea Anghelinu - <i>Note privind impactul marxismului în teoria și practica arheologiei preistorice din România</i>	275
Dragomir Popovici - <i>Area organization, arrangement and use in the Cucuteni, phase A Culture (I)</i>	303
Eugen Silviu Teodor - <i>O frontieră incertă a lumii romane - Câmpia Dunării de Jos în epoca lui Justinian</i>	323

V. CERCETĂRI PLURIDISCIPLINARE

Adrian Bălășescu, Valentin Radu - <i>Studiul materialului faunistic descoperit în tell-ul de la Vitănești (jud. Teleorman): nivelul Gumelnița B₁</i>	361
Constantin Haită, Valentin Radu - <i>Les zones de rejets menageres de la culture Gumelnita: temoins dans l'évolution chrono – stratigraphique des tells. Etude micro-morphologique et archaeo-ichthyologique sur le tell d'Hârsova (dep. Constanța).</i>	387

VI. NOTE

Elvira Ciocea Safta - <i>Un ac de bronz cu cap globular din Transilvania</i>	407
Christina Elena Știrbulescu - <i>Considerații privind sarcofagul "Ghica"</i>	413

Lia Bătrîna, Adrian Bătrîna - Precizări cu privire la unele reprezentări de pe inele medievale din secolele XIV-XV 425

Adina Boroneanț, Mihai Vasile - *Protecția monumentelor istorice în România. Partea I-a - legislația și aplicarea ei anterior anului 1989* 431

VII RECENZII

Crișan Mușeteanu - Kevin Greene, *The Pre Flavian Fine Wares, Report un the Excavations at Usk 1965-1976* University of Wales Press, Cardiff, 1979, 165 p., 55 figures. 449

Crișan Mușeteanu - Tatyana Cyjecticanin, *Glazed pottery from Upper Moesia, Beograd, 2001*, 149 pages, 8 illustrations, 2 maps. 451

Crișan Mușeteanu - Ioan C. Opriș, *Ceramica romană târzie și paleobizantină de la Capidava în contextul descoperirilor de la Dunărea de Jos (sec IV – VI p. Chr)* 241 pagini, 64 planșe, editura Enciclopedică, București 2003. 453

Silviu Teodor - Florin Curta - *The Making of Slavs: History and archaeology on the Lower Danube Region, cca. 500-700* Oxford University Press, 2001 (350 p. + două anexe, index, bibliografie) 457

Rodica Oanță-Marghitu - Éva Garam, *Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. Bis zum Ende des 7. Jahrhunderts*, în *Monumenta Avarorum Archaeologica*, Vol 5, Budapesta, 2001; 24 de figuri în text, 139 de planșe alb-negru, 60 de planșe color și o anexă 469

Necrolog 473
Radu Florescu

NOTE PRIVIND IMPACTUL MARXISMULUI ÎN TEORIA ȘI PRACTICA ARHEOLOGIEI PREISTORICE DIN ROMÂNIA

Mircea Anghelinu

“Indeed, my two main further impressions of European archaeology concern the overall acceptance of the centrality of historical inquiry and the widespread incorporation of Marxist theory. In these two ways again European archaeological theory differs from its North american counterpart. (Ian Hodder, 1991)”

Abstract

The study attempts to analyse the influence of Marxism on Romanian prehistoric archaeological research, from the point of view of both theoretical and practical archaeology. While the negative influence exerted by the communist regime and dialectical materialism on archaeological research cannot be denied, it is nonetheless true that this influence has never been subjected to critical evaluation. Thus, Marxism, mistaken for the political products of contemporary politics, was naively demonised, and the communist regime oppression was understood strictly as ideological constraint that deflected archaeology from its legitimate scientific purposes. In the author's opinion, not only is Marxist theory not the only one responsible for the current theoretical standing of Romanian prehistoric archaeology, but its impact was rather an indirect one.

To begin with, Marxist theory should be mistaken neither for the simplified version imposed by the official regime, dia-matul, nor for the communist regime itself, which, through its claim of ideological control, imposed this truncated version on archaeology. The most relevant argument in this respect is the constant popularity of Marxist interpretation in Western archaeology, often more interested in Marxism than Eastern research traditions proved to be. In fact, the difference between Western and Eastern archaeology resides in the inspiration sources, as well as in the adherence to these sources. While in Western countries Marxist interpretations are based either on Marx's writings or on those belonging to empathic Marxist directions, therefore having a Gnostic nature, and employing Marxist theory variably on an operational basis, Eastern European archaeology was often coerced into orthodoxy, that is into the faithful application of Engels's postulates as universal and incontrovertible “covering laws”. This was also the case of Romanian prehistoric archaeology. Endeavouring to demonstrate this state of facts, the article puts forward the study of a representative bibliographic sample covering the period between 1945 and 1989.

Methodologically, the study is based on the premise that the influence exerted by a theory such as Marxism is to be sought in a conjunction between theoretical premise and practical application. It cannot be reduced to an incoherent import of Marxist terms into a general materialism or to concluding archaeological monographic studies with statements loyal to the official theory, yet entirely alien to the contents of the mentioned works.

The author regards the research tradition onto which the new theory was grafted as a highly important issue. Romanian prehistoric archaeology emerged during the interwar period, as a descendant of positivism in historiography, of the German prehistoric archaeology school and of national ideology. It had fully embraced the cultural-historical theory – according to which prehistoric cultures are homogenous and integrated –, as well as its basic methods, namely typology and stratigraphy. Cultural variability, reduced strictly to the presence or ratio of characteristic artefacts, was explained either by a

“cultural drift”, or, more frequently, by migration, diffusion and acculturation. The scientific mission of prehistoric archaeology was to expound regional cultural taxonomy, in order to expand national history further into the past. The distribution, in space and time, of diagnostic artefacts represented the means of reaching these scientific purposes, naturalist rather than humanist in spirit and practice. Quite different from these objectives were the targets of the Marxist approach: strictly indigenist, coherently materialistic and interested in the internal organisation of the communities subjected to research, it sought a confirmation for the theory regarding the succession of social-economic structures. To reach these targets, the new regime would initiate ample archaeological investigations including sites of all historic and prehistoric periods.

However, the enormous amount of accumulated material perpetuated the “systematising” mission of prehistoric archaeology, especially that during the first decades of communist rule the archaeology specialists’ group generally remained the same as that of the interwar period. Finding Marxist theory far too general, and yet not being able to avoid it, and, on the other hand, being loyal to traditional empiricism, archaeologists would do no more than put forward materialist conclusions. In fact, the texts reveal a quite different reality: an interest for vertical stratigraphy, for identifying the “ethnic” traits of prehistoric groups and, implicitly, for explanations oriented towards migration and diffusion. Even the “exhaustively” investigated neo-eneolithic sites were in fact samples chosen to address cultural-historical inquisitiveness. This orientation would become even more obvious after 1970, when official ideology adopted a relatively more relaxed position towards Marxism. However, given that changes in the official policy continued to occur, prehistory scholars chose the safe path of descriptivism and idiography.

Isolated, Romanian archaeology remained an outsider to theoretical disturbance promoted by New Archaeology, and, unavoidably, unaware of the post-processual response. There was however no lack of purely methodological innovations such as multi-disciplinary research and archaeometry. In any case, they imply no theoretical renewal, and do not represent the result of Marxist influence: the progress of archaeozoology is an outcome of the palaeoeconomy theory, a popular approach in European archaeology during the ‘70s, while archaeometry is no more than a mere imitation – incomplete and superficial – of D. Clarke’s ideas, and the use of computer processing methods for ceramic typology. Both attempts gained little popularity in professional circles. This limited integration can be explained, just as the general lack of success of the Marxist approach, by the organisation of the professional community.

Following the pattern already established during the interwar period, the prehistory specialists’ group permanently observed a hierarchy based on practical competence and empirical expertise. In this respect, the Bucharest Archaeology Institute constantly represented the central board to validate competence and control research. The symbolic capital accumulated by the specialists’ elite as early as the interwar period was permanently based on an advantage impossible to compensate for the newer generations, easily controlled by means of graduate studies and funding. Thus, the structure of the professional community led to a rigid theoretic conservatism, equally hostile to Marxism and to theoretical innovations of a different nature. In conclusion, its generality and compulsory character blocked the Marxist approach to Romanian prehistoric research, while the traditional competence hierarchy excluded the possibility of theoretical innovation.

Although Marxist terminology is to this day encountered in Romanian prehistoric research, this fact is only accounted for by the lack of alternative concepts. Still loyal to the model that created it, Romanian prehistoric archaeology remains a strictly empirical, conservatory and elitist discipline, a status which cannot be explained as a result of the pressure exerted by Marxism, as the Marxist approach itself is, to a considerable extent, a victim of tradition.

Influența gândirii marxiste în arheologia europeană constituie, de câteva decenii, un subiect important al dezbaterilor teoretice din arheologia occidentală, corespunzător reflectat în bogata bibliografie

închinată temei¹. Situația este foarte diferită în țările fostului bloc comunist, fapt bazat,

¹ În acest sens, nici o sinteză preocupată de fundamentele teoretice ale arheologiei și de plasarea acestora în perspectivă istorică nu face abstracție de impactul variabil al marxismului. Câteva exemple,

desigur, pe experiențele istorice recente foarte diferite ale acelor areale europene.

Impactul pe care ideologia marxistă opresivă l-a manifestat timp de câteva decenii a împietat, inevitabil, și asupra dezvoltării “firești” a arheologiei preistorice din România. Parțial justă, această idee trebuie însă suficient de atent și responsabil evaluată. Că această dezvoltare firească ar fi presupus tocmai adoptarea, fie ea și parțială, a unei perspective marxiste, este în afara oricărei îndoieli, dacă ținem seama de popularitatea marxismului în arheologia europeană: fără cohorta de implicații politice și ideologice, teoria marxistă ar fi oferit un proiect de cercetare eficace și un arsenal metodologic solid cercetării preistoriei. Astfel, una din consecințele paradoxale ale marxismului impus, a fost tocmai eliminarea acestuia dintre alternativele operaționale ale arheologiei preistorice.

Ne apare, așadar, firesc, să renunțăm la sterila demonizare a marxismului, fie ca simplificare abruptă a complexității istorice, fie ca factor de sciziune paradigmatică în interiorul comunității disciplinare, și să abordăm impactul acestei teorii de pe poziții realiste, mai ales că, la o analiză atentă, arheologia preistorică din România nu-și poate permite, metodologic, să reproșeze prea

multe teorii marxiste, pe care, de altfel, a ignorat-o suveran, cum nici nu o poate face responsabilă exclusiv de evoluția internă a comunității disciplinare. Demersul de față își propune să evidențieze, într-o abordare preliminară, influența modelelor interpretative marxiste asupra teoriei arheologice din România, așa cum se reflectă aceasta într-un eșantion bibliografic. El încearcă mai puțin o analiză completă a aspectelor legate de latura socială a problematicii, mai greu de documentat direct și mai expusă subiectivului.

Așa cum vom vedea, teoria marxistă nu a intrat decât superficial, și mai degrabă inconștient, în nucleul teoretic al preistoriei din România. Influențele negative ale doctrinei marxiste se circumscriu, în arheologia românească, interfeței dintre comunitatea disciplinară și contextul istoric. Ele se leagă de marxismul simplificat, etatizat și agresiv ideologic. Au, prin urmare, în vedere latura socială a problemei, însăși organizarea și funcționarea internă a disciplinei, centralizarea și controlul cercetării. Din acest punct de vedere, de la oprimarea fizică la cenzura științifică, impactul marxismului de rit stalinist a fost *direct* și *profund*. O istorie a acestei perioade și a consecințelor sale pentru comunitatea disciplinară a arheologilor ar fi, fără îndoială, binevenită și ar genera adânci motive de reflecție. Cu toate acestea, mult deasupra competenței noastre și departe de obiectivele mult mai modeste propuse aici, o astfel de istorie nu constituie obiectul acestui demers. Izolând deliberat această variabilă - cu consecințe directe în caracterul parțial și schematic al lucrării noastre- dorim să discutăm doar câteva aspecte care, în ciuda unei unanime aprecieri negative, nu s-au bucurat de o atenție corespunzătoare. Plecăm însă aici de la convingerea că profilul contemporan al arheologiei preistorice din România nu poate fi *în întregime* explicat pe seama ingerințelor - de natură destul de variată - de care este responsabilă ideologia dominantă timp de câteva decenii, dimpotrivă. Disponibilitățile, tradiția scolastică și, în general, platforma epistemică moștenită din perioada

selectate, desigur, dintr-un volum imens, sunt binevenite. Sinteza clasică a lui B. Trigger, *A History of Archaeological Thought*, Cambridge, Cambridge Univ. Press, 1989, acordă un spațiu larg arheologiei sovietice și, prin intermediul prezentării concepției lui G. Childe, celei marxiste în general. I se adaugă diverse volume colective, interesate în deschiderea comunicării dintre diferitele tradiții de cercetare europene, de exemplu I. Hodder (ed.), *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge, 1991, sau P. Biehl, Al. Gramsch, A. Marciniak (Hrsg.), *Archäologien Europas. Geschichte, Methoden und Theorien*, TAT, Band 3, Münster, Waxmann, 2002 - volume pe parcursul cărora rolul marxismului (autoritar politic sau nu), în arheologie, este nuanțat, evaluat. De altfel, așa cum va decurge în continuare, teoria sociologică marxistă se prezintă deja ca un bun comun, internalizat, sub diverse versiuni, de obicei structuraliste, în eșafodajul teoretic al arheologiei anglo-saxone. Stă dovadă atenția acordată conceptului de “agency”, direct tribut ar vizionii asupra practicii sociale a marxismului, vezi Marcia-Anne Dobres, John E. Robb, *Agency in Archaeology. Paradigm or platitude?*, în idem (eds.), *Agency in Archaeology*, London, Routledge, 2000, p.5.

interbelică au contribuit, de asemenea, la perpetuarea unui model de cercetare specific, aparent *anti-marxist* - dar, fără îndoială, materialist și funcționalist. Aceste deprinderi de interpretare utilitaristă s-au conservat timp de decenii, în ciuda originii idealiste a teoriei generale a preistoriei românești, cea cultural-istorică.

Așa cum sublinia motto-ul ales de noi, marxismul a însoțit cu tenacitate interesul istoric al arheologiei europene. Un periplu printre morfologiile pe care acesta le-a îmbrăcat în arheologia continentului poate avea rolul unei potrivite introduceri în problematica specială a preistoriei din România.

1. Marxismul în arheologia europeană: o teorie rezistentă

1.1. Geneza unei teorii

Atracția pe care marxismul a stârnit-o și continuă să o stârnească în arheologia europeană ține, fără îndoială, de o anumită continuitate a tradițiilor moderne de gândire, cărora perioada iluministă și secolul XIX le-au conferit o morfologie aparte și perenă. În ciuda reculului post-modernist, marile proiecte intelectuale și principiile epistemice impuse de raționalismul modern continuă să domine cercetarea științifică a secolului XX și a începutului celui următor. Ele nu puteau să ocolească cercetarea preistorică. Aceasta din urmă, chiar născută ca o ramură modernă a cercetării istorice, va fi efectiv afectată de concepțiile moderne, în mai mare măsură decât istoria însăși. Motivele unei astfel de permeabilități se deduc cu ușurință în condițiile în care amintim că, cel puțin pentru perioada paleoliticului, progresul științelor naturale a jucat un rol fondator esențial. În condițiile în care preistoria științifică este posterioară difuzării ideilor marxiste, era de așteptat ca acestea să pătrundă, cel puțin parțial, în înseși fundamentele epistemice ale disciplinei. Trebuie însă făcută aici precizarea că multe din ideile fondatoare ale preistoriei, deci din faza sa incipient științifică, nu sunt propriu-zis marxiste. Ele se inspiră mai degrabă din același creuzet al gândirii moderne din care

marxismul a preluat, la rândul-i, copios. Ateismul metodologic, evoluționismul stadial, materialismul, sau funcționalismul reclamă, toate, o descendență cel puțin la fel de veche. Mult mai directă va fi relația marxismului ortodox cu arheologia preistorică a secolului XX, în care modelele marxiste constituie un capital interpretativ de care trebuie să se țină seama.

Corifeii marxismului ar avea, poate, motive de mândrie constatând extensiunea modelelor marxiste în arheologia contemporană. Din nefericire, uneori, simple coincidențe explică această popularitate. Pe de o parte, istoria gravitând în jurul unei axe marxiste, adică, filozofic, primatul materiei în explicarea ideilor, constituie o modă familiară ultimului secol și jumătate. Pe de altă parte, interesul pe care fondatorii marxismului l-au acordat dinamicii, polarizării și tensiunilor sociale, oferă permanent un model sugestiv, la îndemâna arheologilor. Nu în ultimul rând, atunci când folosești, ca argument euristic pentru reconstituirea culturii trecutului, vestigii ale lumii materiale, așa cum arheologii fac zilnic, este inevitabilă o supralicitare a potențialului explicativ al acesteia.

Doctrina marxistă, luată ca întreg, are toate caracteristicile secolului din care provine²: o premisă eronată³ care conduce la o motivație etică, un aplomb desăvârșit generat de încrederea în puterea rațiunii. În plus, ea a apărut ca o reacție la greutatea și refractarul materiei⁴, ceea ce este mai mult decât familiar arheologilor. Cu toate acestea, a expedia rapid o teorie atât de îndrăzneată pentru epoca ei și atât de rezistentă în cel următor, pentru simplul motiv că este "demodată", ar fi, neîndoielnic, o gravă eroare. Imaginea sumbră a modelului de analiză istorică marxist se datorează în mai mare măsură efectelor sale politice și

² B. Russel, *A History of Western Philosophy*, Clarion Press, New York, 1967, p.788.

³ În realitate, revolta etică a lui Marx se baza pe o înțelegere foarte îngustă a realității economice a Angliei industriale, vezi, de exemplu, F. Hayek (ed.), *Capitalismul și istoria*, București, Ed. Humanitas, 1994.

⁴ P. Veyne, *Cum se scrie istoria.*, Ed. Meridiane, București, 1998, p. 128-130.

ideologice, decât agresivității unilaterale a teoriei în sine. Am repeta o platitudine reiterând diferența între realitățile prezumate de Marx în Anglia industriale și cele construite, artificial, de Lenin, în Rusia agrară. Cu toate acestea, versiunile marxiste simplificate, așa cum au fost acestea popularizate de ideologia dominantă, ignoră frecvent aspecte importante și sensibile ale teoriei inițiale, cum ar fi capacitatea considerabilă a suprastructurii de a acționa asupra infrastructurii, ceea ce limitează determinismul material unilateral⁵. Mai mult, este frecvent minimalizat aportul semnificativ al marxismului la îmbogățirea istoriografiei cu noi teme de reflecție. Din nefericire, aceste avatarii schematice ale marxismului au fost istoric active în multe părți ale continentului european – și ele au determinat atitudinea sceptică a practicienilor români.

Marx nu s-a preocupat de preistorie⁶: pentru el, preistoria era, ca și pentru Hegel, un stadiu 0, copilăria umanității, momentul istoric în care barbaria, inocența și egalitatea se amestecau armonios, cum se amestecă de obicei oamenii teoretici ai utopiilor și în care se precizau condițiile inițiale ale viitorului experiment istoric. În absența dovezilor, deducția putea suplini demonstrația. Preistoria lui Marx e scurtă și punctuală. Ca și pentru Rousseau, ea există logic și este finalizată printr-un rapt, cel care deschide istoria. Aici, în istorie, își află locul demonstrația lui Marx. Preistoria lui este rodul deducției, ea nu se bazează pe o documentație arheologică adecvată, inaccesibilă de altfel la data redactării tezelor sale, ci pe premise filozofice și pe idiosincraziile unei antropologii naive⁷, ca și pe analizele etnografice ale antropologilor

evoluționiști ai secolului XIX. Subliniem, de la bun început, că preistoria marxistă, indiferent de morfologia pe care o va îmbrăca, este o raportare la timpurile preistorice a unui model de dinamică socială presupus demonstrabil pentru timpurile istorice. Luată literal, ea este, prin urmare, o premisă și nu o concluzie, o paradigmă și nu o sinteză a datelor empirice.

Fondatorul marxismului, explicit pentru preistorie, este însă Engels. Mai puțin riguros, dar mult mai îndrăzneț, el își depășește maestrul crezând că-l explică⁸. Evoluționismul lui este intransigent, iar argumentația tot mai simplificatoare⁹. Evident, ca și pentru Marx însuși, ambiția lui era de a explica toată istoria, și nu părți ale ei, și puține sinteze au sacrificat atât de mult din realitate pentru a o supune teoriei.

1.2. Ortodoxie răsăriteană și gnosă occidentală.

Diferența fundamentală dintre diferitele atitudini față de marxism, în arheologia europeană cel puțin, rezidă tocmai în sursele de documentare și în gradul de aderență la ele.

Pentru majoritatea tradițiilor arheologice din fostul bloc răsăritean, autoritatea politică a marxismului a determinat utilizarea, cu o intensitatea variabilă, a tezelor lui Engels, în spiritul unor “covering laws” universale și obligatorii, pentru care arheologia nu putea decât să aducă un suport empiric, factual.

Cu totul alta este situația în arheologia occidentală, unde marxismul a fost apreciat, în arheologie, pentru potențialul său

⁵ B. Croce oferă câteva astfel de argumente împotriva simplificărilor în *Matérialisme historique et économie marxiste*, Paris, Ed. Giard-Brière, 1901, passim;

⁶ A. Gilman, *The Communist Manifesto, 150 years later*, în *Antiquity*, vol. 72, 278, 1998, p. 910-913, semnalează și el lipsa de preocupare a fondatorilor marxismului pentru preistorie.

⁷ Extrem de utilă aici ar fi parcurgerea volumului W. Stoczkowski, *Anthropologie naïve, anthropologie savante. De l'origine de l'homme, de l'imagination et des idées reçues*, CNRS Editions, Paris, 2001.

⁸ Procesul de simplificare și de gradată creștere a aplombului pentru modelul propus de Marx este prezentat pe larg de A. Besançon, *Originile intelectuale ale leninismului*, Ed. Humanitas, București, 1993; un excurs rapid propune și C. Delacampagne, *Istoria filozofiei în secolul XX*, Ed. Babel, București, 1998, p. 80-94.

⁹ Ilustrativă ar fi lectura lui Fr. Engels, *Dialectica naturii*, Ed. Politică, București, 1959; un text fundamental, sintetic și elocvent pentru concepția marxistă asupra preistoriei oferă însă Fr. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Cercul de Editură Socialistă, București, 1920.

explicativ, și a fost evaluat critic și aplicat circumstanțial. În acest context, sursele au fost, de obicei, fie Marx însuși, fie scrierile diferitelor direcții de inspirație sau empatic marxiste, ca Școala de la Frankfurt, marxismul structural al lui Louis Althusser, sau ideile lui M. Foucault, J. Derrida etc.. Putem astfel distinge o ortodoxie, care a condus la formalism și superficialitate, și o gnosă marxistă, care a edificat un “protestantism” sectar, și care a permis numeroase nuanțări ale tezelor inițiale.

Pentru “blocul răsăritean”, arheologia sovietică reprezintă, probabil, exemplul cel mai semnificativ. Este evident că imaginea sa a suferit, cel puțin din partea colegilor occidentali, din pricina prejudecăților¹⁰. Acestea au fost constant amplificate de serioasa barieră lingvistică, care separă chiar și astăzi două universuri ale cercetării ce ar avea cu siguranță multe idei de schimbat. Este indiscutabil că, odată cu abandonarea stadialismului stalinist și relaxarea “diamat”-ului și a marr-ismului, etapa indigenistă, dogmatică și care deseori permitea migrații preistorice exclusiv în interiorul U.R.S.S., eventual în interiorul lumii slave, a fost treptat înlocuită cu diferite variațiuni ale materialismului dialectic mult mai aplicate și mai elastice¹¹, dar, mai ales, cu o certă reîntoarcere la empirism.

Paradigma marxistă se bazează pe prezumția unui dezechilibru structural inherent oricărei societăți, prin urmare va acorda atenție unui set de fenomene în bună măsură identic cu cele raportate de funcționalismul anglo-american. Astfel, dimensiunea internă a organizării unei societăți, pusă în perspectivă evoluționistă, va fi cea care va deveni obiectul de studiu favorit. În consecință, orientarea

metodologică, chiar abruptă teoretic, pentru că așa-numita teorie era deja o ideologie, deci mult mai drastică și mai imobilă decât o paradigmă, a condus la abordări pozitive. Reevaluarea marxismului, în arealul sovietic, s-a bazat pe o nouă atitudine față de doctrină: începând cu anii '60, ea a fost luată în serios, în sensul că a încetat să se rezume la schematismul sociologic și la preluarea mecanică a unor pasaje considerate potrivite și ilustrative pentru contextul arheologic. Marxismul se va întoarce către metodologie. Astfel, studiul relațiilor om-mediu, sistemul de excavare “open-area”, gama interdisciplinară tot mai largă, au constituit progrese reale¹².

Pasiunea pentru generalizări și legi ale proceselor culturale va rămâne însă nucleul dur al arheologiei sovietice, iar dogmatismul va echilibra orice dizidență¹³.

Situația arheologiei din țările Europei Centrale și Răsăritene nu este deloc identică. În majoritatea cazurilor, presiunea ideologică manifestă a reușit să îndepărteze interesul arheologilor pentru potențialul interpretativ oferit de teoria marxistă. Prin urmare, vechile tradiții sunt obstinant conservate, una dintre cele mai importante fiind cea a interesului pentru “etnic”, în tradiție kossinniană¹⁴. Faptul nu surprinde, în condițiile în care probleme istorice mai mult sau mai puțin recente susțineau permanent tensiuni politice fundamentate etnic, arheologia devenind un important rezervor de argumente, iar teoria marxistă constituia un import, realizat de obicei în circumstanțe dezagreabile. Într-un astfel de context, continuitatea paradigmei cultural-istorice, de obicei în varianta cea mai riguroasă, cea germană, este foarte caracteristică. Or, cum criteriile ei interpretative nu solicită o teorie exterioară, generală și explicită, marxismul nu s-a putut grefa priorităților reale ale practicienilor. În

¹⁰ L. Klejn subliniază lipsa de reflectare a ideilor marxismului sovietic în literatura arheologică americană, în ciuda funcționării unui centru științific ce realiza regulat traduceri. Cum funcționalismul noii arheologii era cel puțin apetent la ideile marxiste, ar fi fost de așteptat o reacție, fie ea și polemică. Cu toate acestea, realizările arheologiei sovietice au fost larg ignorate, vezi *Panorama de l'archeologie theorique*, în A. Schnapp (ed.), *Archeologie aujourd'hui*, Hachette, Paris, 1981, p. 276.

¹¹ *Ibidem*, p. 276-279.

¹² B. Trigger, *op. cit.*, p.212 și urm.

¹³ L. Klejn, *loc. cit.*

¹⁴ I. Hodder, *Archaeological Theory in Contemporary European Societies. The Emerging of Competing Traditions*, în I. Hodder (ed.), *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge, 1991, p.1-24.

ciuda declarațiilor de intenții, interpretările “în lumina” doctrinei se vor afla permanent în umbra deasă a obișnuințelor. Principalele deficiențe ale teoriei oficiale vor fi așadar atât generalitatea ei, greu de operaționalizat, cât și universalismul excesiv. Explicând totul, marxismul vulgar și diluat ideologic nu putea explica nimic anume, în opinia arheologilor cel puțin. Succesul relativ al unei istorii - și preistorii - marxiste presupune evaluarea ideilor originare, în forma lor inițială. Cu rare excepții, nu aceasta a fost calea aleasă de arheologii “răsăritene”¹⁵. Dacă o astfel de frontieră este vest poate fi acceptată, idee nu tocmai adecvată realității¹⁶, criteriul nu poate fi adoptarea modelelor marxiste. Ele au fost, probabil, mai active în Occidentul european.

Pentru acest areal, cazul cel mai celebru, cel puțin prin influența pan-europeană a ideilor sale, rămâne cel al lui V.

G. Childe¹⁷. Acesta se inspiră copios din ideile marxiste. Mai mult, puterea paradigmei va fi cea care îl va propulsa într-un loc de frunte al generației sale¹⁸. Deși elementele ecologic-funcționale și cele difuzioniste l-au îndepărtat uneori pe Childe de uniliniaritatea autorilor sovietici, el constituie totuși un caz ilustru de aplicare a materialismului istoric.

Demersul lui Childe este în sine ecologic: progresul istoric presupune un control tot mai eficient al naturii. Documentația arheologică stă astfel mărturie pentru un proces unic și clar direcționat, în care controlul resurselor stă la baza dezvoltării tuturor complexelor socio-politice. Întrucât Childe se preocupă de istoria civilizației europene, va fi nevoit să facă o istorie “în stil mare”, cuprinzătoare, de unde interesul pentru potențialul explicativ al materialismului¹⁹.

Marxismul lui Childe este activ prin preponderența acordată factorilor economici. Elementele materialiste îl conduc însă inerent către funcționalism. Întrucât dialectica pe care Childe o acceptă este cea dintre novator și conservator, el va conserva ideea schimbărilor revoluționare, atribuind însă un rol preponderent negativ suprastructurii. Ideile sunt mai conservatoare în fața provocărilor istorice. Un astfel de conservatorism statutar explică focalizarea progresului în societățile unde ideologia l-a permis. Alături de elementele difuzioniste, acesta este modelul de schimb cultural acceptat de Childe.

Perspectiva istorică în care se plasează explică rezerva autorului față de analogiile etnografice²⁰. Interesant este faptul că, deși convins de argumentația

¹⁵ Z. Koblyński, expune clar modul în care creșterea dogmatismului a eliminat posibilitatea ideilor marxiste de a fi preluate de către arheologii polonezi; mai mult, abia uzurparea lor de pe eșafodajul oficial oferă perspectiva reevaluării lor: “Free from the hated compulsory ideology which prevented any serious interest in Marxist philosophy, Polish archaeologists will now be able to explore Marxian theory dispassionately.” (*Theory in Polish Archaeology. Searching for Paradigms*, în *ibidem*, p. 238). O situație asemănătoare prezintă arheologia cehoslovacă, E. Neustupný, *Recent Theoretical Achievements in Prehistoric Archaeology in Czechoslovakia*, în *ibidem*, p. 248-271, și cea ungară, vezi J. Laslowsky, Cs. Siklodi, *Archaeological Theory in Hungary Since 1960: Theories Without Theoretical Archaeology*, în *ibidem*, p. 272-297, dar și arheologia din Serbia, vezi S. Babić, *Still innocent after all these years? Sketches for a social history of archaeology in Serbia* în P. Biehl, Al. Gramsch, A. Marciniak (Hrsg.), *Archäologien Europas. Geschichte, Methoden und Theorien*, TAT, Band 3, Münster, Waxmann, 2002, p.309-322, și Slovenia, P. Novaković, *Archaeology in five states - A peculiarity or just another story at the crossroads of Mitteleuropa and the Balkans: A case study of Slovene archaeology*, în *ibidem*, p. 323-352.

¹⁶ Delimitarea tradițiilor arheologice pe baza blocurilor politice ale Războiului rece amplifică inutil diferențe mai degrabă formale și ignoră nenumăratele puncte comune din cadrul arheologiei continentale europene, vezi P. Barford, *East is East and West is West? Power and paradigm in European archaeology*, în P. Biehl, Al. Gramsch, A. Marciniak (Hrsg.), *Archäologien Europas. Geschichte, Methoden und Theorien*, TAT, Band 3, Münster, Waxmann, 2002, p.77-98.

¹⁷ Atenția specială care i se acordă într-o lucrare deja clasică asupra evoluției istorice a arheologiei este elocventă, vezi B. Trigger, *op. cit.*, p. 254-264.

¹⁸ M. P. Leone avea chiar să afirme, în 1972: “*Si Gordon Childe este le meilleur archeologue de son domaine, c’est en particulier parce qu’il possédait et utilisait un paradigme puissant, le materialisme marxiste*”, apud L. Klejn, *op. cit.*, p.283.

¹⁹ Aceste puncte de vedere sunt lizibile în V. G. Childe, *Făurirea civilizației*, Ed. Științifică, București, 1966, traducere a deja celebrei *Man makes himself*.

²⁰ *Ibidem*, p.63-64.

marxistă, Childe este ceva mai rezervat în privința aplicabilității legilor istorice. Regularitățile constatate nu pot avea un caracter predictiv universal. Întrucât evoluția este multiliniară, contingente deseori pur funcționale pot explica eventualele asemănări istorice. Nici evoluționismul și nici difuzionismul nu-și pot asuma permanent misiunea explicativă.

Marxismul lui Childe este moderat doar de lipsa dogmatismului, însă univocitatea interpretărilor este evidentă. Cert este că, începând cu anii '60, un adevărat proces de "childe"-izare a arheologiei occidentale se va face simțit²¹. Pe măsură ce marxismul devine o metodologie științifică, iar autoritatea lui Childe a avut un cuvânt greu de spus în această direcție, el va fi preluat parțial și de alte tradiții de cercetare²².

Această observație este susținută de situația din Grecia²³, Spania²⁴ sau Italia²⁵. Aici, opțiunea pentru marxism este o manieră de a evita paradigma tradițională și presupune o alternativă interpretativă pentru fondul teoretic cultural-istoric. În Grecia, ea coincide cu o regăsire a preistoriei ca etaj istoric deosebit de continuitatea național-naționalistă a ezotericului "spirit grec", pentru că o preistorie marxistă nu poate fi națională. În Spania, fenomenul este similar, în condițiile în care sfârșitul dictaturii de dreapta deschide noi perspective metodologice. Cazul italian este și el semnificativ, din moment ce mediile

intelectuale italiene vor oferi chiar un impuls expansiunii ideilor marxiste în arheologia occidentală de după 1970.

Deși interesant, ar fi cu siguranță costisitor să insistăm aici asupra revalorificării filonului marxist de către ultima tendință - cronologic, desigur - din cadrul arheologiei britanice, post-procesualismul²⁶. Ne-am îndepărta prea mult de subiectul propus, mai ales că tendințele recente ale arheologiei britanice sunt fundamental străine, deocamdată, practicii din România.

Este suficient să remarcăm, în încheiere, că interpretările marxiste sunt în mai bună măsură utilizate în tradițiile de cercetare în care ideile de acest tip au fost *alese* și nu *impuse*. În multe situații, practicienii arheologiei obligați la o incomodă ortodoxie, au refuzat, din varii motive, concluziile redactate aprioric.

2. Marxismul în arheologia preistorică din România

2.1. Precizări metodologice

Revenind la scopul imediat la analizei noastre, influența marxismului în cercetarea preistoriei din România, câteva precizări preliminare sunt necesare.

În primul rând, analiza noastră nu intenționează atât o parcurgere exhaustivă a bogatei bibliografii dedicate preistoriei în ultimele decenii, cât o selecție a publicațiilor arheologice, în care nivelul de generalitate cerut de proiectul monografic sau sintetic ar putea expune edificator influențele eventuale ale modelului marxist.

În analiza propusă, vom adăuga un criteriu de natură teoretică. În ciuda opiniei, destul de răspândite, conform căreia o teorie arheologică este rodul generalizării inductive plecate de la faptele descoperite pe cale empirică, premisa de la care vom pleca în această analiză este opusă. Din punctul

²¹ L. Klejn, *op.cit.*, p.283.

²² "Childe"-izarea se va face simțită și în literatura arheologică românească, care, în anii '60 apare încă aproape de progresele teoretice europene. Stă dovadă o sinteză transparent redactată în tiparele teoretice ale arheologului britanic: D. Berciu, *La izvoarele istoriei. O introducere în arheologia preistorică*, București, Ed. Științifică, 1967.

²³ K. Kotsakis, *The Powerful Past: Theoretical Trends in Greek Archaeology*, în I. Hodder (ed.), *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge, 1991, p. 65-60.

²⁴ J. M. Vazquez Varela, R. Risch, *Theory in Spanish Archaeology since 1960*, în *ibidem*, p.25-51.

²⁵ Al. Guidi, *An Italian Perspective*, în P. Biehl, Al. Gramsch, A. Marciniak (Hrsg.), *Archäologien Europas. Geschichte, Methoden und Theorien*, TAT, Band 3, Münster, Waxmann, 2002, p.353-361.

²⁶ Este suficient să notăm că, începând cu anii '70, arheologia britanică va recepta noi influențe din partea școlii neo-marxiste a antropologiei franceze, ale cărei idei se vor integra parțial noului curent teoretic arheologic, vezi T. Champion, *Archaeological Theory in Britain*, în *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge, 1991, p.135 și urm.

nostru de vedere, o teorie arheologică este rezultanta unei disponibilități, o grilă de ordonare a observațiilor în funcție de criterii care, deși pot fi argumentate rațional oricând, funcționează cu preponderență irațional. Aceste criterii coincid cu deprinderile care i-au fost inculcate cercetătorului în sânul propriei paradigme²⁷. Precizarea este foarte importantă în economia lucrării, pentru că a invoca o paradigmă marxistă impune să fie identificată, în fiecare caz, o teorie care să ateste cercetarea, selectarea și lecturarea datelor conform principiilor marxiste, și nu o juxtapunere *post-factum* a unor concluzii în spiritul doctrinei. Exemplele următoare vor demonstra utilitatea acestei precizări.

Pentru a putea realiza o lectură uniformă a textelor arheologice selectate, este însă necesar un instrumentar metodologic eficient și economic, prin care elementele pe care le numim marxiste să poată fi ușor decelate de materialism, evoluționism, funcționalism, tentații frecvente în interpretările arheologice, dar care nu au legătură cu marxismul decât în măsura în care intră în sinergie cu ansamblul sistemului propus de Marx și Engels. Vom reține așadar câteva principii utile, care unifică acest tip de reconstrucții istorice:

1. *Încrederea în obiectivitatea rațiunii, care conduce la valabilitatea absolută a cunoașterii empirice;*

2. *Materialismul. Acesta presupune inferarea ideilor unei societăți pe baza resturilor conservate ale culturii ei materiale;*

3. *Modelul universal de organizare socială, mai precis împărțirea nominală a tuturor societăților istorice în infrastructura social-economică (forțe și relații de producție) și suprastructură (ideologie, credințe religioase);*

4. *Modelul universal de dinamică socială (progresul, sau pur și simplu devenirea istorică, se bazează pe conflictul dialectic dintre infrastructură și*

suprastructură și între clasele sociale cu interese antagonice);

5. *Evoluționismul clasic și progresul uniliniar, îndeosebi active în formele dogmatice ale marxismului.*

Arheologic, în sens general, punctele de mai sus conduc, respectiv, la:

a. Premisa epistemologică a omogenității dintre faptele culturale și cele naturale, deci încrederea în știința pozitivă; documentația arheologică va avea așadar un caracter expozitiv, ca parte a unei realități obiective deschise lecturii.

b. Acordarea unei atenții speciale inventarului arheologic aparținând orizontului tehnologic, viața socială și morfologia ei fiind determinată de orizontul economic și tehnologic; comportamentul simbolic, de exemplu, va fi un reflex direct al pragmatismului;

c. Orientarea interesului cercetării către interiorul organizațional al culturii. În particular nu variantele sale nominale, culturile, sunt importante, ci aspectele generale, universale și stadiale;

d. Preeminența modelelor de schimbare culturală autonomă sau independentă, deci o netă tendință indigenistă;

e. Asimilarea individualităților culturale nivelului teoretic supraordonat (cum ar fi diferitele trepte ale "barbariei").

Aserțiunile de mai sus pot fi, uneori, utilizate ca premise separate, pentru că nu toți arheologii cu opțiuni materialiste au intenționat să aplice întreaga grilă istorică marxistă. Mai mult, în majoritatea situațiilor, diferitele premise marxiste au folosit pentru interpretarea unor situații arheologice bine circumscrise, fără a presupune adoptarea sistemului. Cu deosebire punctele c (3) și d (4) sunt ilustrative pentru un raționament istoric pus pe baze marxiste. Un materialism, pentru a fi marxist, trebuie cu necesitate să fie dialectic și să presupună ca schimbările economice și consecințele lor să fie mediate social. Precizarea de aici încearcă să delimiteze materialismul metodologic, conform căruia sfera ideilor

²⁷ Cf. T.S. Kuhn, *Structura revoluțiilor științifice*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1974.

poate fi definită pe seama culturii materiale²⁸, sub forma coincidențelor de fapt, de cel teoretic, conform căruia cauzele materiale chiar impun modificarea nivelului suprastructural, sub formă de raporturi necesare.

Pentru a urmări, într-o firească perspectivă cronologică, evoluția ideilor, suntem nevoiți în primă instanță să ne oprim asupra fundamentului teoretic și metodologic pe care s-a instaurat suprastructura autoritară a doctrinei, la profilul arheologiei preistorice interbelice din România.

2.2. Preistoria interbelică. Școala “cultural-istorică”

Debutul științific al arheologiei preistorice din România este indiscutabil opera secolului XX. Precedată de o serie de entuziaște, dar disparate inițiative individuale aparținând anticarilor secolului XIX, ca și de demersurile, mult mai coerente, ale lui Al. Odobescu sau Gr. Tocilescu, geneza unei arheologii profesionale va fi relativ tardivă. Practic, fondatorul cercetării științifice a preistoriei este, fără îndoială, Ioan Andrieșescu, a cărui misiune a fost prefigurată și susținută de Vasile Pârvan.

Contextul istoric al genezei arheologiei preistorice este extrem de important. În primul rând, ideologia națională se îndepărtase de efuziunile romantice printr-o perspectivă mai sobră, la care climatul junimist și “școala critică” contribuiseră din plin, pe tărâm istoriografic cel puțin²⁹. Desăvârșirea unității de stat a echilibrat net obsesiile politice ale direcției naționale de până atunci. Se deschide însă un nou capitol al acestei preocupări.

Deși focalizată în continuare asupra vechii dezbateri tradiționalism *versus* modernitate, atmosfera intelectuală

interbelică ține cont de problemele noi pe care România le întâmpina după unirea din 1918. Rezolvarea dificilelor probleme economice și sociale trena, iar contrastele din societatea românească erau departe de a fi atenuate³⁰. În aceste condiții, antiteza în care se aflau românii prin raportare la Occidentul european spre care tindeau, nu putea decât să stimuleze reflecția asupra statutului lor istoric. O parte importantă a elitei intelectuale se va apleca asupra “specificului național”, context în care ideea herderiană de națiune devine dominantă în discursul filozofilor, istoricilor, sociologilor etc. Ca și V. Pârvan, rămas un istoric clasicist și un filozof al istoriei, discipolii săi vor fi în mare măsură influențați intelectual de această atmosferă etnistă interbelică, în care pozitivismul încerca stabilizarea efuziunilor romantice. Pătrunderea rigorilor metodologice pozitivistice era deja un fapt, la începutul secolului XX, iar producțiile istoriografice devin sobre, respirând aerul “obiectivist”.

Istoriografic, un câmp imens rămânea însă deschis pentru cercetare. Preistoria, mai greu de asimilat oricărui fel de “românism”, ocupa o poziție indiscutabil periferică, din punctul de vedere al priorităților. Cu toate acestea, istoria națională va va fi cea care va stimula interesul pentru această epocă, încercând un racurs cronologic și cultural către zorii identității naționale. Vasile Pârvan este sprijinit, prin eficiența politică instituțională a “școlii critice”, în obținerea unei specializări în Germania. În ambițiosul său proiect organizatoric ulterior, V. Pârvan va promova și sprijini o nouă generație de tineri studioși, a căror misiune clară va fi cercetarea preistoriei. Este demn de menționat că, la rândul său, Ioan Andrieșescu va beneficia de o educație asemănătoare³¹.

Prin urmare, *la inițiativa istoriei, în plin climat pozitivist, sub auspiciile arheologiei germane și ale istoriografiei critice, discipolii lui Pârvan și Andrieșescu*

²⁸ I. Hodder, *Reading the Past - Current Approaches to Interpretation in Archaeology*, Cambridge, Cambridge Univ. Press, 1986, p. 19.

²⁹ Cf. Al. Zub, *De la școala critică la criticism. Istoriografia română la finele secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*, Ed. Academiei, București, 1985.

³⁰ Keith Hitchins, *Mit și realitate în istoriografia românească*, Ed. Enciclopedică, București, p.261-294.

³¹ Vl. Dumitrescu, *Oameni și cioburi*, Cultură și civilizație la Dunărea de Jos, XI, Călărași, 1993, p.36.

primesc misiunea de a completa trecutul național cu informații privind trecutul îndepărtat. Această profesionalizare, tardivă, este însă tipică, în liniile sale de forță, pentru o mare parte a continentului european³². Reamintim că este epoca în care G. Kossinna își lansa teoria, iar I. Andrieșescu își manifesta interesul declarat pentru metoda sa, ca și admirația pentru Hubert Schmidt³³. În perioada de formare, noua generație va îmbrățișa o preocupare evidentă pentru metodă. Lizibilă în acuratețea descrierilor stratigrafice și în scrupuloasa descriere a materialului arheologic, această primă generație (din care fac parte personalități proeminente, ca Vl. Dumitrescu sau Ion Nestor) va reprezenta profesionalismul în accepțiune arheologică³⁴. Dacă textele magiștrilor sunt încă pigmentate de elemente clasicizante³⁵, o lectură fie și superficială a textelor

discipolilor va evidenția rapid un plan de clivaj.

Recapitulând, ceea ce poate caracteriza arheologia preistorică interbelică este, pe o parte, înrădăcinarea fundamentelor sale teoretice în câmpul general al istoriei, iar pe de alta, autonomia metodologică, concretizată în preluarea metodelor taxonomice și stratigrafice de influență naturalistă și care se va accentua constant, pe măsură ce apar noi tehnici și metode. Încadrarea desăvârșită a noii ramuri în tradiția cultural-istorică, proprie întregii arheologii europene în epocă, este indiscutabilă³⁶. Ceea ce ar caracteriza, în linii generale, această paradigmă de cercetare este, în primul rând, fundamentul său filozofic empiric, în care comandamentele pozitivistice nu fac distincția între faptele culturii și cele ale naturii³⁷. Obiectivitatea cercetării este asigurată de faptele arheologice, obiecte exterioare conștiinței și percepției, dispunând de o existență reală. Semnificația lor este integral conținută în ele însele, deci studiul, cu condiția să fie acribic, poate explora exhaustiv această virtualitate.

O premisă fundamentală completează acest eșafodaj: cultura este considerată normativă: oamenii preistorici se comportă “normal”, altfel spus, etimologic, conform normelor Ei sunt, astfel, legați prin constelații de idei, pe care le împărtășesc în comun, pentru că le-au dobândit împreună, prin intermediul tradițiilor, deci a educației. Aceste constelații de idei s-au manifestat în lumea fizică, prin comportamente, ale căror **reziduri** materiale au devenit misiunea arheologiei. Obiectul cercetării va fi constituit, într-o astfel de abordare, de stabilirea secvențelor crono-evolutive și asimilarea diferențierilor formale ale

³² B. Trigger diferențiază, din punct de vedere genetic și teoretic trei tipuri de arheologie, în care cea mai semnificativă ca pondere pe continentul european rămâne cea “naționalistă”, vezi *Alternative Archaeologies: Nationalist, Colonialist, Imperialist*, in Man (N.S.), 19, p. 355-370. Deși conotația ușor ofensivă a termenului trebuie amendată, arheologia preistorică din România este edificată într-o epocă de fervoare intelectuală naționalistă, aspectul neputând fi minimalizat.

³³ Vl. Dumitrescu, *loc. cit.*

³⁴ De altfel, noua generație nu ezită să se distingă polemic de moștenirea lui Pârvan, așa cum “noua școală” din istoriografie o va face în raport cu “criticii”, sau, mai exact, cu N. Iorga, vezi I. Nestor, (1933), *Tendențe noi în istoriografia românească*, Arheologia Moldovei, XII, 1988, p.277-279.

³⁵ Stau mărturie îndeosebi prezentările generale ale lui Ioan Andrieșescu, *Câteva considerațiuni și îndemnuri de început cu privire la istoria veche și științele ei ajutoare*, Tipografia “Cultura Neamului Românesc”, București, 1920, *Dela preistorie la evul mediu – păreri îndrumătoare și fapte arheologice și istorice*, Ed. Cultura Națională, București, 1924; mai mult, ideile sale, ușor paseiste și impregnate de un relativ romantism transpar în prezentarea admirativă la adresa lui C. Jullian, idem, *Un reprezentant tipic la studiilor de preistorie și antichități naționale: Camille Jullian*, în Revista de preistorie și antichități naționale – Buletinul Seminarului de arheologie și preistorie al Univ. București, anul III-IV, 1940. Aceeași opinie este susținută chiar de către proeminentul discipol al celor doi, Ion Nestor, *Cu privire la dezvoltarea cercetării istoriei comunei primitive*, în SCIVA, 16, 3, 1965, p. 421-430.

³⁶ Popularitatea paradigmei cultural-istorice pe continentul european este unanim acceptată în literatură. Prin urmare, cităm doar o lucrare recentă, în care tema se bucură de o abordare mai completă: S. Jones, *The archaeology of Ethnicity. Constructing Identities in the Past and Present*, London, Routledge, 1997.

³⁷ Ultimul mare dizident al pozitivismului ortodox va fi, pentru istoria veche, chiar V. Pârvan, vezi *Idei și forme istorice*, București, 1920.

artefactelor diverselor unități culturale. Aceste unități, “culturile arheologice”, fundamental omogene, sunt îndeobște relaționate unităților etnice. Schimbările, în perspectivă sincronică sau diacronică, sunt de obicei atribuite elementelor exogene, acționând prin intermediul difuziunii (migrații, invazii), deși diferite elemente de ordin intern, cum ar fi fenomenele de “degenerescență culturală” pot fi uneori invocate.

Este evident că misiunea unei astfel de arheologii este fundamental *ordonatoare*. Ea asigură succesul tipologiilor formale și îndeapătează inevitabil interesul cercetătorului de individualitatea organizării interne a unei astfel de unități, în favoarea preocupărilor privind distribuția spațio-temporală a artefactelor³⁸. Potențialul exploratoriu real al unei astfel de paradigme va fi limitat de ordinea mereu mai complexă de la care va pleca și în care va integra rezultatele noi. În aceste condiții, în practica cotidiană, paradigma cultural-istorică va expedia problemele de rezolvat la “periferia” cronologică și spațială a diferitelor unități, preocupându-se doar accidental de “interiorul” acestora.

În ceea ce privește arheologia paleoliticului, ramură arheologică relativ neglijată în epocă, aceasta beneficiază de o anumită individualitate în cadrul preistoriei. Eforturile câtorva entuziaști (trebuie menționați aici M. Roska, N. N. Moroșan și C.S. Nicolăescu-Plopșor) contribuieră deja la o aliniere metodologică a cercetării față de Occidentul european³⁹. Preluând taxonomia franceză, tipologiile formale și noua misiune de a lărgi studiul arheologic către contextele paleoclimatice⁴⁰, tânăra subdisciplină

urmărea și ea îndeaproape progresul general european. Din punct de vedere teoretic, ea se plasa în aceeași tradiție cultural istorică, echilibrată însă de stadialismul general acceptat în epocă pentru perioada paleoliticului. Altfel spus, entitățile studiate erau mai degrabă *stadii* și nu *culturi*, deși, odată cu ideile abatelui Breuil, arheologia paleoliticului începuse deja să accepte contemporaneitatea diferitelor tradiții tehnice, și prin urmare individualitățile etnice. Cât privește antropogeneza și evoluția antropologică în general, prima etapă a cercetării paleoliticului nu se face remarcată prin observații coerente în domeniu. Cert este că, sub auspiciile metodei geologice, perioada interbelică începuse să completeze lacunele preistoriei îndepărtate de pe teritoriul României.

În linii generale, acesta este orizontul teoretic pe care se va suprapune autoritar noua interpretare obligatorie a istoriei. Arheologia preistorică dispunea, așadar, de o misiune de cercetare clară și, implicit, de un arsenal metodologic propriu. Eșafodajul său teoretic aparținea istoriei, cu care însă avea deja greutăți de comunicare. Cu o perioadă paleolitică împărțită în stadii și cu o preistorie târzie împărțită în etnii, arheologia preistorică își câștigase deja o fermă autonomie metodologică. Cum nu e ușor să translatezi datele arheologice într-o narațiune istorică fără riscul de a generaliza abuziv, acest dificil demers va deveni tot mai rar și, așa cum vom vedea, aspectul va fi foarte incomod pentru pretențiile noului regim. Fundamental empiristă și pozitivistă, școala română de preistorie se va vedea acum pusă în ipostaza de care începuse deja să se îndeapărteze: să facă istorie, și mai mult încă, un singur fel de istorie.

2.3. Prima etapă: arheologia preistorică în perioada anilor ‘50-‘60

Perioada postbelică nu presupune înlocuirea generalizată și imediată a

³⁸ L. Binford oferă o analiză destul de agresivă, dar care își păstrează actualitatea, în *Contemporary Model Building: Paradigms and the Current State of Palaeolithic Research*, în D. Clarke (ed.), *Models in Archaeology*, London, Methuen, 1972, p. 109-165.

³⁹ Un istoric mai complet poate fi găsit la Al. Păunescu, *Exposé sur les recherches paléolithique en Roumanie*, în V. Chirica (ed.), *La genèse et l'évolution des cultures paleolithiques sur le territoire de la Roumanie*, B.A.I. II, Iași, 1987.

⁴⁰ Caracteristice sunt pentru această etapă cele două sinteze, *Le Paléolithique en Roumanie*, publicată de

C.S. Nicolăescu-Plopșor, în *Dacia*, V/VI, 1938, și *Le Pléistocene et le Paléolithique de la Roumanie de Nord-Est* a lui N. N. Moroșan, apărută în același an, în *Anuarul Institutului Geologic al României*, vol. XIX.

populației științifice a arheologiei, deși restructurarea lumii academice a fost importantă⁴¹ și s-au înregistrat mai multe valuri de persecuții politice. Din 1951, Muzeul Național de Antichități, autoritatea arheologică națională în perioada interbelică, va fi asimilat proaspăt înființatului Institut de istorie a R.P.R., funcționând, astfel, în subordinea directă a Academiei Române. Începând cu 1956, anul înființării Institutului de Arheologie, Muzeul se va transforma într-o anexă a acestei noi instituții, care i se va substitui definitiv⁴².

În ciuda trecutului politic neconform doctrinei al unor specialiști, ea se vede nevoită să moștenească practicieni integral profesionalizați, înainte de a-i pregăti pe ai săi. Pentru acești profesioniști, rigoarea științifică rămânea esențială și avea un singur înțeles, cel tradițional. Obsesiva grijă pentru rigoare ascundea, însă, un complex pe care arheologia, începuse să-l perceapă, cel al empirismului lor ineluctabil. Ar fi imprudent să afirmăm că această rigoare nu s-a dezvoltat în ultima jumătate de secol, din moment ce ea a ocupat permanent atenția practicienilor. A urmat însă căile ei proprii și, fiind focalizată în jurul unor probleme practice, empirice, nu avea să satisfacă nicicum temeritatea teoretică a ideologiei oficiale.

Noua teorie, lipsită de ascendent în mediul intelectual al arheologilor, intenționa să-și susțină pretențiile pe baze științifice. Un aspect decisiv, generat de preluarea noii doctrine va fi, pe de o parte, intensificarea, iar pe de alta, centralizarea cercetării arheologice. Inițiativa organizatorică, de altfel benefică din anumite puncte de vedere, cu deosebire din cel al finanțării cercetării, va avea dezavantajul unei omogenizări radicale a discursului arheologic. Conform doctrinei, aflată în România în faza de prozelitism, mai ales în cercurile intelectualilor, cercetarea arheologică, neglijată până atunci, avea nevoie de un

sprijin consistent din partea statului. Complexul, dar și ambiția noului regim vor sfârși prin a influența benefic latura practică a cercetării: sunt inaugurate șantiere de mari proporții, în situri aparținând tuturor perioadelor istorice. Amplificarea cercetărilor a condus la acumularea unei bogate documentații. Clasarea și ordonarea acestui volum imens de informație a perpetuat însă, așa cum vom vedea, direcția pozitivă, ordonatoare, conducând deci la rezultate opuse celor prevăzute.

Cum teoria oficială dorea demonstrarea stadialismului istoric, această perspectivă va include și preistoria. Ea va ocupa însă în preocupări o poziție similară cu cea ocupată în teoria marxistă: importantă, dar nu decisivă. În realitate, punctele considerate fie nevralgice, fie promițătoare le vor constitui perioada sclavagistă, mileniul I și evul mediu în general, epoci mult mai fertile din punctul de vedere al argumentației marxiste și foarte slab cunoscute arheologic. Nu se poate nega, totuși, că statutul teoretic al preistoriei se ameliorează, din moment ce doctrina oficială nu făcea nici o diferență între timpurile istorice și cele preistorice, ambele asimilate aceleiași dezvoltări istorice și mișcări evolutive dialectice. Marxismul va schimba, deci, definitiv, accepțiunea, de sorginte hegeliană, a preistoriei, conform căreia perioadele preliterate nu fac obiectul cercetării și reflecției istorice

Este categorică impunerea formală a unei noi viziuni: limbajul schimbărilor revoluționare, noile criterii de periodizare, concluziile în spiritul și, mai ales, în litera doctrinei. Publicarea rezultatelor obținute de arheologia sovietică, ucrainiană sau bulgară devine o modă familiară noului jurnal arheologic devenit, neoficial, oficial - *Studii și cercetări de istorie veche*. Cât de profundă va fi însă insinuarea modelelor, exemplele următoare ne vor edifica. Cert este că preluarea ideilor nu va nici rapidă, nici consistentă și nici de durată, iar acceptarea "revoluțiilor" de tot felul nu va afecta lungile perioade de timp în care condițiile de dezvoltare "nu se maturizaseră suficient" - și

⁴¹ G. Catalan, *Institutul de istorie și filozofie la Academiei R.P.R. (1947-1951)*, Xenopoliana, VI, 1998, 3-4, p.141-152

⁴² Vl. Dumitrescu, *Muzeul Național de Antichități*, București, Ed. Meridiane, 1968, p.10-11.

a căror cercetare era lipsită de riscuri majore.

În 1950, academicianul M. Roller, aflat la conducerea secției de propagandă a Academiei și responsabil din umbră de destinele arheologiei românești, constata nemulțumit inerția profesioniștilor față de propunerile noii teorii⁴³. Aceștia sunt acuzați, explicit, că modul în care înțeleg să-și practice meseria nu corespunde cerințelor unei cercetări istorice, fiind mult prea ermetic, “cu preocupări înguste de «tehnicitate»”. Nemulțumirea este susținută și de lipsa de interes pentru fenomenele de diferențiere socială din preistorie, de evitarea afirmării continuității de dezvoltare prin “subterfugiul” incendierii generalizate, de utilizarea, într-o succesiune nepotrivită, a activităților economice și de slaba integrare în cercetare a rezultatelor arheologiei sovietice. Criticile vor fi reiterate ulterior⁴⁴.

O nouă și interesantă punere la punct, cu rol de *memento*, apare inserat în SCIV, sub titlul *Probleme și sarcini noi în domeniul istoriei antice*⁴⁵. Se constată aici că “interpretarea științifică, de pe pozițiile materialismului istoric, n-a mers mână în mână cu descoperirea materialelor arheologice” și că “rapoartele tehnice de săpături n-au fost totdeauna însoțite de toate încheierile de ordin istoric care se impuneau”. Arheologiei preistorice i se reproșă că viețuiește într-un cerc închis, din care iese prea rar pentru a încheia raporturi reale cu știința istorică. “Absorbit de studiul succesiunii stratigrafice a diferitelor nivele arheologice și de acel al diferitelor tipuri, sub care se prezintă uneltele, armele și podoabele descoperite în așezări sau în

necropole, arheologul nu trebuie să uite niciodată că ele reprezintă tot atâtea documente de viață omenească și că ele nu întrușchipează un scop în sine.” Tendința de autonomizare a preistoriei pe criterii de specificitate documentară este aspru criticată. Prea interesați de culturile lor, pe care încercau să le rupă de mersul istoriei, prea apetenți pentru individualizarea acestora sub forma “cercurilor culturale”, vecină cu “civilizațiile” lui Toynbee, preistoricienii ascundeau un potențial dacă nu neapărat subversiv, oricum, conservator. Deși autorii acestui *memento* au sesizat acut pericolul izolării treptate a preistoriei, ea nu a putut fi evitată. Acestă direcție a funcționat ca un curent subteran, întotdeauna negat declarativ și cu atât mai inevitabil. Adoptarea, exclusiv formală, a conceptelor marxiste de bază pentru preistorie o demonstrează.

De fapt, “încheierile de ordin istoric” nu lipseau întotdeauna. Ele reprezentau însă o simplă “traducere” a limbajului arheologic într-o narațiune mai clară⁴⁶, dar nu modificau profund nici caracterul pur ilustrativ al discursului, nici cauzalitatea favorită, care prefera schimbările de populație dialecticii socio-economice interne. De fapt, ce provoca această nemulțumire a ideologiei oficiale? Pe scurt, disjunctia dintre teorie și practică, dintre concepție și metodă, dintre narațiune și descriere, așa cum o vom prezenta în

⁴³ M. Roller, *Unele învățăminte ale campaniei de săpături arheologice din 1949 din R.P.R.*, în SCIV, I, 1950, p.161 și urm. De altfel, “obiectivismul”, pe care noi îl lecturăm drept “pozitivism” este pe scară largă criticat, în ansamblul istoriografiei, vezi A. Mihalache, “Frontul istoric” la începutul anilor '50. *Mituri, realități, aproximații*, în Xenopoliana, VII, 1999, 1-2, p.79-91.

⁴⁴ În anul următor, M. Roller reia critica tehnicismului excesiv la *Consfătuirea arheologilor din R.P.R.*, a cărei stenogramă este publicată în SCIV, I, 1951, p. 7-18. Sunt, și de această dată, criticate “metodele meșteșugărești”.

⁴⁵ SCIV, tom IX, nr.2, 1958, p.259-264.

⁴⁶ Un astfel de exemplu este oferit de R. Vulpe, *Problemele neoliticului carpato-niprovian în lumina săpăturilor de la Izvoare*, în SCIV, 1-2, 1956, p.53-94. În timp de încadrările culturale, fazele evolutive și “elementele intrusive” sunt stabilite pe baza vechiului indicator stilistic, ceramica, mutațiile istorice sunt efectiv provocate de mutațiile de populație. Deși sunt invocate elemente socio-economice considerate caracteristice perioadei de către teoria oficială, ele nu posedă decât menirea de a completa narațiunea, nu de a se substitui cauzalității migraționist-difuzioniste. Nici diviziunea socială a muncii, invocată pentru a explica distincția între neoliticul sedentar al culturii Cucuteni și elementele stepice nu este altceva decât o adaptare a discursului. Ea explică presiunea permanentă exercitată de triburile de păstori, dar sfârșitul civilizației Cucuteni va fi determinat de deplasarea acestora: “*purtătorii aceste culturi (Cucuteni B, n.n.) vor fi aserviți, risipiți, definitiv ruși de tradițiile care îi uniseră vreme de veacuri.*” (p.86).

continuare - și această linie de fractură făcea strident mariajul dintre marxism și școala cultural-istorică

2.3.1. Prima epocă a “comunei primitive”: paleoliticul

Un nou concept unifica acum cercetarea preistoriei, *comuna primitivă*. Perioadă foarte clară din punct de vedere teoretic, cuprinzând practic întreg intervalul dintre antropogeneză și apariția statului, ea coincidea perfect idealului iluminist al debutului istoric. Fericirea acestei vârste de aur era mai degrabă “socială”, pentru că dezechilibrul structural al culturii nu apăruse încă, în forme adulte. Prin urmare, lipsa (teoretică) a proprietății private și a conflictelor sociale (vizibile) constituiau principalele caracteristici. Plasată chiar și la Engels într-un *illo tempore*, potrivit istoriei deductive – și, deci, mitice – preistoria va avea de la început un statut aparte, în care problemele de cronologie și particular cultural nu veneau decât să completeze aparent modelul cu date ferme și dovezi. Prea puțin susținută de detalii în textele clasice, preistoria a avut de luptat mai ales cu Fr. Engels⁴⁷. A fost o luptă ușoară, din aceleași motive pentru care Engels nu inova la rândul său: elementele teoretice ale arheologiei paleolitice proveneau dintr-un creuzet de secol XIX, care nu a fost abandonat nici astăzi.

Prea puțin diferențiată diacronic - și cu atât mai puțin sincron - în propunerile avansate de Engels, oamenii paleolitici aveau o libertate mai largă să se organizeze mai întâi cultural, și abia ulterior stadial. În consecință, faciesurile culturale se vor înmulți, iar mutațiile de populație nu vor putea periclita doctrina⁴⁸, câtă vreme

menirea perioadei este preliminară: ea asigură completarea oikumenelor, omogenizarea tehnică și socială etc. În teorie, istoria începe cu neoliticul.

Treptele “sălbăticiei” sunt absolut deductive. Imaginarul nu le conferă decât o coerență naivă. Cele trei trepte ale sălbăticiei sunt gradate în funcție de progresele tehnicii primitive. Doar câteva elemente ajută la distingerea acestor etaje: limbajul articulat, descoperirea focului, primele unelte și inventarea arcului, în această ordine⁴⁹. Ele corespund foarte aproximativ celor trei etaje convenționale ale paleolitice și mezolitice, însă distincția este absolut arbitrară. Este evident că cele câteva pagini ale lui Engels nu incomodau prea mult progresul disciplinei, cum de altfel nici nu-l stimulau în mod special.

Cercetarea sistematică a paleolitice a se vedea acum nevoită să preia acest limbaj. În prima sinteză postbelică importantă asupra paleolitice din România, fondatorul școlii moderne de cercetare a acestei perioade, C. S. Nicolăescu-Plopșor, în afara citării ușor excesive a literaturii sovietice, evită elementele marxiste. De altfel, citarea preponderentă a literaturii rusești se datora și unei realități obiective: era deja importantă la acea dată și, în plus, se justifica prin distanțele foarte mari pe care sunt posibile analogiile pentru paleolitic. Cert este că preocuparea fundamentală pentru Plopșor o constituia perfecționarea metodei, lărgirea domeniului de investigație pluridisciplinară, completarea cunoștințelor practice. De altfel, el face o distincție netă între misiunea ce revine propriu-zis arheologiei paleolitice și cea interpretativă, idee ce camuflează în subsidiar convingerea că aspectele metodologice și cele interpretative sunt două domenii autonome⁵⁰. În aceste condiții,

⁴⁷ Textele de bază vor fi, pentru antropogeneză și perioada paleolitice, *Rolul muncii în procesul transformării maimuței în om*, în *Dialectica naturii*, Ed. Academiei, București, 1959, p.153-166, iar pentru perioadele ulterioare ale preistoriei, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Cercul de Editură Socialistă, București, 1920.

⁴⁸ Chiar anii '60 permit pe scară largă explicațiile cauzale migraționiste și normative, vezi de exemplu

Fl. Mogoșanu, *Unele aspecte ale paleolitice din sfârșitul din țara noastră*, în SCIV, 1, 1960, p.125-129.

⁴⁹ Fr. Engels, *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, Cercul de Editură Socialistă, București, 1920, p.20-21.

⁵⁰ “Și dacă pentru înțelegerea antropozoicului [...] vom face apel la științele naturii, științele sociale sunt acelea cărora trebuie să le cerem sprijinul pentru lămurirea istoriei începuturilor societății omenești.”

progresele metodologice pot avea loc independent, iar interpretările istorice pot fi configurate în consecință sau sunt, pur și simplu, dispensabile. Este fundamentală această distincție între teorie și practică, pentru că ea expune elegant justificarea arheologilor pentru a evita “interpretarea” rezultatelor proprii. Dacă practica presupunea recuperarea faptelor, teoria reprezenta generalizările care plecau de la ele. Or, dacă datele erau puține sau ermetice, “interpretarea” putea lipsi. Cum studiile antropologice reveneau specialiștilor, iar interpretarea era misiunea teoriei oficiale, școala românească de cercetare a paleoliticului se va concentra către problemele succesiunilor cultural-istorice.

C. S. Nicolăescu-Plopșor s-a considerat dintotdeauna un adversar al tipologiilor formale și al comparațiilor mecanice⁵¹. Cu toate acestea, mijloacele de lucru impuse de obiectivele cercetării recomandau acest sistem de analiză, iar Plopșor nu-l putea înlocui decât printr-o reîntoarcere la empirism. Prin urmare, definițiile sale vor respecta aceleași principii tipologice, lipsite de sistematizarea matematică a lui Bordes. Opțiunea sa nu va disimula principiul. Metoda tipologică va deveni acum exclusivă. Or, am delimitat mai sus arealul său de eficiență: nu se poate face economism cu ajutorul tipologiei.

Câteva precizări sunt însă necesare aici. Arheologia franceză a paleoliticului, permanentă sursă de inspirații pentru

cercetarea românească a perioadei, și-a conservat în bună măsură structura teoretică a studiului, ca și setul de metode conex. Pozitivistă și evoluționistă, școala franceză a perpetuat tradiția cultural-istorică, în ciuda dizidențelor structuraliste (între care reprezentativ este, desigur, André Leroi-Gourhan)⁵². Prin urmare, loială magistraturii franceze, dar mult mai slab reprezentată numeric interdisciplinar, arheologia paleoliticului din România a avut asigurat un gir științific permanent și conservator.

Pe de altă parte, studiile recente, care abordează nucleul de premise teoretice ale preistoriei constată o incomodă, dar certă continuitate între modele iluminate și practica științifică actuală⁵³. Modelele antropologiei naive nu au fost estompate de progresele informației, iar antropologia științifică utilizează pe scară largă modele simpliste, cu tentă utilitară și, mai ales, materialistă. Prin urmare, progresele conceptuale ale preistoriei paleolitice sunt, în realitate, foarte modeste pe parcursul ultimului secol, pentru toate școlile de cercetare. Acest aspect este foarte util teoretic analizei întreprinse aici. Practic, chiar și azi, explicarea antropogenezei, a apariției primelor unelte, a socializării sau apariției limbajului articulat este tributară unui frust funcționalism, atât de familiar modelului marxist. Prin urmare, dacă se poate vorbi de o influență, ea este mai mult decât aparentă, filonul este mult mai vechi, iar elaborarea modelelor extrem de simpliste. Pentru paleolitic, marxismul nu este prea original și nu depășește locul comun. Pe de altă parte, preistoricienii români se avîntă rar în acest tip de speculații, iar dacă o fac totuși, e greu de spus că se inspiră din Engels sau din oricare alt model materialist similar.

Cauzalitatea responsabilă de mutațiile preistoriei paleolitice este în general

C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Rezultatele principale ale cercetărilor paleolitice în ultimii patru ani în R.P.R.*, în SCIV, tom VII, nr.1-2, 1956, p.34. Nu mai puțin interesantă este misiunea prefigurată pentru progresul disciplinei “Astfel, adâncind și întărind verticala cronologică și întinzând orizontala geografică, vom putea stabili mai cu înlesnire viața economică a comunităților, legăturile culturale cu descoperirile din jur și în cadrul cel mare al dezvoltării societății primitive vom înțelege aspectele locale și regionale ale paleoliticului nostru. Prin aceasta vom îmbogăți bunurile culturale istorice ale poporului nostru, dând în același timp contribuția noastră la însăși istoria omenirii, *ibidem*, p.35-36. Efortul de aliniere națională este evident.

⁵¹ *Ibidem*, p.34; de asemenea, opoziția față de metoda Bordes apare în idem, *Introducere în problemele paleoliticului în R.P.R.*, Probleme de antropologie, vol. I, 1954, p. 70-71.

⁵² S. Cleuziou *et al.*, *The Use of Theory in French Archaeology*, în I. Hodder (ed.), *Archeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London, Routledge; același punct de vedere reiese și din secțiunea specială dedicată arheologiei franceze în *Antiquity*, vol. 73, 279, 1999, p.153-198.

⁵³ W. Stoczkowski, *op. cit.*, *passim*.

conjuncturală (atât funcționalistă, cât și migraționistă). Elementele indigeniste, vizibile de exemplu la C. S. Nicolăescu-Plopșor, deși coincid cu reculul stadialist al anilor '50-'60, fac mai degrabă parte dintr-o convingere, și nu dintr-o adaptare a discursului. De altfel, Plopșor chiar ia atitudine împotriva abuzurilor uniliniariste⁵⁴. În concluzie, pentru cercetarea paleoliticului, marxismul nu aduce nimic esențial, școala cultural-istorică dominând autoritar disciplina, chiar și în aceste decenii dificile.

2.3.2. *Revoluția neolitică și "barbaria" lui Engels*

Un număr mai important de pagini a acordat Engels perioadei "barbariei". Era de așteptat ca acest aspect să se reflecteze în aceeași măsură și în literatura arheologică.

Cum se putea împăca structura dogmatică a stadialismului uniliniar al lui Engels cu realitatea arheologică, polimorfă sau, pur și simplu, opusă ideilor indigeniste? Foarte greu. Spre exemplu, un model de compromis și de perspicace rezolvare a dilemei este asimilarea diversității faptelor într-o structură generală, care prin însăși generalitatea ei devenea inoperantă în practică⁵⁵.

⁵⁴ C. S. Nicolăescu-Plopșor, *Noi descoperiri paleolitice timpurii din R.P.R.*, în *Probleme de antropologie*, vol. II, 1956, p.1-25;

⁵⁵ Un astfel de compromis este ilustrat de către I. Nestor, *Cultura ceramicii liniare în Moldova (pe baza săpăturilor arheologice de la Glăvăneștii-Vechi, Iași)*, în SCIV, tom II, nr.2, 1951, p.17-26. În timp ce datele nu puteau demonstra trecerea de la o fază a barbariei la alta (pentru că, evident, nimeni nu căutase o astfel de finalitate), iar pe de altă parte indigenismul se impunea ca regulă, aflăm că "influențele din afară au fost asimilate pe o structură social-economică care s-a dezvoltat organic, potrivit cu legile care determină în genere evoluția societății omenești.[...]absența unei dezvoltări pur liniare nu face decât să ne ajute să sesizăm mai bine realitatea istorică vie, fără a întuneca sau anula în nici un chip acțiunea fără greș a legilor amintite". Este aceeași manieră de a trata stadialismul ce se afirmase deja în I. Nestor, *Probleme noi în legătură cu neoliticul din R.P.R.*, în SCIV, II, 1950, p.208-219. Fondul ambelor articole este identic: relațiile de filiație culturală, difuziunile, cronologia. Cum nu pot fi operaționalizate la nivelul modest cerut de situațiile aplicate cerute de practica arheologică,

Este extrem de utilă aici o analiză a monografiei de sit de la Hăbășești, publicată în 1954, și al cărei coordonator, Vladimir Dumitrescu, se afla, din pricina trecutului politic, în închisoare, la data apariției. Monografia este originală și din alt punct de vedere, întrucât privește un sit preistoric cercetat integral⁵⁶, într-un interval de timp record, ceea ce expune perfect investiția directă pe care noii guvernanți erau dispuși să o facă în rescrierea istoriei. Monografia se încadrează perfect premiselor școlii cultural-istorice, prin metode și prin tehnica de cercetare.

Ea atestă, însă, și o altă caracteristică fundamentală, pe care o subliniasem mai sus la C. S. Nicolăescu-Plopșor: *disjunctia dintre teorie și practică*. Pe de o parte, nu este clar dacă paradigma marxistă a determinat alegerea metodei de săpătură aici, deși dezvelirea integrală a așezărilor era un reflex metodologic firesc al acestei teorii. În nici un caz însă, ea nu a decis metodele de clasificare a materialului arheologic și arhitectura internă a discursului. La fel de adevărat este că ea preia misiunea de interpretare a rezultatelor. *Marxismul ajută la transformarea arheologiei în istorie, la organizarea discursului, a narațiunii: el oferă deci un limbaj, pentru acea parte a misiunii arheologiei pentru care vechea paradigmă nu era suficient pregătită să-l ofere și anume domeniul economic și social*.

Să ne explicăm: paradigma cultural-istorică dispunea, desigur, de un potențial explicativ propriu pentru aceste fenomene. El era însă nesistematic, simplist chiar, avînd în vedere modelul schematic de dinamică culturală pe care îl acceptă, în general, această paradigmă. Or, noul sistem interpretativ aducea în discuție termeni noi: matriarhat, patriarhat, gintă, modificări dialectice stimulate intern etc. Deși

legile pot fi transferate pe alt palier de generalitate istorică.

⁵⁶ Se înțelege de la sine că această integralitate este definită în funcție de concepțiile de cercetare ale epocii. Că, din nefericire, chiar și acest obiectiv a fost rareori atins ulterior, rămâne un fapt regretabil și care, în nici un caz, nu se datorează perfecționării tehnicilor de eșantionaj arheologic.

proveneau dintr-o etnologie de secol XIX, lecturată în același secol, și deși impuneau o ordine autoritară, termenii circumscriu noțiuni și fenomene “reale”. Prin urmare, dincolo de erorile teoriei, sau de obligativitatea și universalitatea succesiunii lor, noile definiții și conceptele adiționale lor vor îmbogăți lexicul teoretic al arheologilor.

Revenind la monografia de la Hăbășești, *interpretarea* rezultatelor este cea care respectă canoanele obligatorii. Fenomenele culturale sunt lecturate materialist. Un raționament tipic este următorul: prezența multor topoare atestă prelucrarea masivă a lemnului → agricultura intensivă → creșterea rolului bărbatului → amplificarea diviziunii muncii → destrămarea ginții matriarhale → familia pereche sub control patriarhal. În realitate, “multe topoare” este o remarcă absolut calitativă, care nu poate oferi o imagine a intensității prelucrării lemnului, câtă vreme nu sunt estimate populația, resursele, eficiența topoarelor și calculate necesitățile. Prin urmare, raționamentul este îndrăzneț. Ceea ce este însă semnificativ este faptul că el fusese anticipat de la bun început prin dimensiunile locuințelor descoperite, care nu se împăcau deloc cu matriarhatul lui Engels. Și cum constatarea preistoricianului contravenea teoriei, în care patriarhatul apare mai târziu, plasarea istorică a cucutenienilor și, deci, a eneoliticului, trece pe treapta de mijloc a barbariei⁵⁷. La fel de materialistă este interpretarea plasticii, care constituie o dovadă a pragmatismului religios și a superstiției⁵⁸. Ce putem constata? O ordonare *post festum* și sofistică a raționamentelor arheologice în spirit marxist. În alte condiții, s-ar fi căutat aceleași rațiuni pragmatice, bazate pe constatări subiectiv-calitative. Dacă pentru explicarea dinamicii interne a unui sit pot fi comprimate toate datele teoriei materialismului-dialectic, pentru evoluția culturii în genere arheologul nu este dispus

să renunțe la convingerile sale difuzionist-migraționiste⁵⁹.

Dar această situație nu este neapărat caracteristică. Numeroase studii nu invocă nici măcar formal cauzalitățile socio-economice ale modelului oficial, preferând în continuare explicațiile convenționale: migrație, difuziune, aculturație⁶⁰. Mărturiile arheologice susțineau orice speculație, câtă vreme aceasta depășea, oricum, chiar obiectivele pe care și le propusese cercetarea! Trebuie remarcat că discursul marxist nu a fost nevoit să modifice prea mult generalizarea. Cel mult, el a făcut-o obligatorie.

⁵⁹ Astfel, tranziția Cucuteni A - Cucuteni B nu poate fi explicată intern, câtă vreme uneltele rămân neschimbate, *ibidem*, p.531. În privința ceramicii de tip C, ea aparține unei populații răsăritene, “*căci nimeni nu va putea înțelege în ce fel, pe cale de evoluție, se poate ajunge de la locuința-plaformă la locuința bordei, de la ceramica pictată la ceramica în șnur, și în sfârșit, la morminte tumulare cu cercuri de piatră ...*”, *ibidem*, p.536. Facem precizarea aici că valabilitate particulară a opiniilor enunțate aici nu ne interesează în sine, ci fenomenologic, prin urmare scopul nostru nu este să contrazicem câtuși de puțin observațiile specialiștilor, ci să analizăm liniile teoretice de forță ale gândirii lor. De altfel, caracterul intrusiv al acestei ceramicii este subliniat și de I. Nestor, pe motivul că acestea îi lipsesc antecedentele în cultura precucuteni și protocucuteni, *Cu privire la periodizarea etapelor târzii ale neoliticului din RPR*, în SCIV, tomX, nr .2, p.251. Esențial este doar principiul valorii diagnostice a ceramicii, expus clar de Vladimir Dumitrescu în *Hăbășești...*: ea “*constituie de cele mai multe ori tocmai elementul caracteristic al diferitelor culturi materiale (mai ales în epoca neolitică)...*”, op.cit., p.252-253. Perfect conștient de limitele descrierii, I. Nestor consideră că “*O altă problemă este de a ști ce fapte de viață se află în dosul acestor raporturi culturale*”. Cercetătorii “*admit ipoteza firească după care ne aflăm în fața nu a unui simplu împrumut cultural, ci și a unui aflus de populație*”, “*fără a socoti necesar pentru moment a preciza explicațiile ce se pot da cu privire la natura raporturilor intertribale pe care această situație le presupune (prizonieri, robi, relații exogamice)...*” op. cit. p.255 (s.n.). Reiese clar, credem, că misiunea precizărilor revenea teoriei, fie ea și marxistă, arheologii fiind obligați doar să presupună ipotezele “*firești*”.

⁶⁰ De exemplu, E. Comșa, *Considerații cu privire la evoluția culturii Boian*, SCIV, tom V, nr.3-4,1954, p.961-998, Z. Szekely, *Contribuție la cronologia epocii bronzului în Transilvania*, SCIV, tomVI, nr.3-4, p.843-864. În ambele texte, aflurile de populație sunt cauza schimbărilor culturale, și nu tensiunile dialectice.

⁵⁷ Vl. Dumitrescu și colab, *Hăbășești, monografie arheologică*, p.499-501.

⁵⁸ *Ibidem*, p.420-421, 432-433.

În ansamblu, în ciuda ofensivei anilor '50-'60, stadialismul rămîne literă moartă. El nu putea fi operaționalizat, apărând într-o manieră abruptă în încheierile diferitelor monografii. Arheologia preistorică este, fără îndoială materialistă, dar nu reușește prea des să fie și dialectică, refugiul în descriptivism fiind deseori soluția preferată.

2.4. A doua etapă: arheologia preistorică în perioada 1970-1990⁶¹

Anii '70 atestă o temperare a ofensivei stadialiste, care permite preistoricienilor revenirea la preocupările tradiționale⁶². Stadiile lui Engels sunt în continuare prezente în pregătire universitară a viitorilor arheologi. Stau astfel mărturie cursurile, unele dintre ele bine documentate și atrăgător de coerente⁶³. Oricum, coerența lor explicită depășește net coerența implicită a paradigmei marxiste așa cum este ea vizibilă în lucrările arheologilor. Rezultă de aici că practicienii arheologiei au fost, în același timp, supuși unei educații academice "paralele", iar rigorile admiterii în breaslă nu țineau câtuși de puțin de cunoașterea ideilor oficiale, ci de asumarea metodologiilor tradiționale.

Influența germană, permanentă prin specializarea unui număr important de

practicieni români în instituții germane, a participat, sub forma unui puternic curent subteran, la perpetuarea unor obiective cultural-istorice, de multă vreme un bun comun al ambelor tradiții⁶⁴. Arheologia paleoliticului, devotată în continuare magistraturii franceze în domeniu, dar lipsită de filonul intelectual al acesteia, va prelua entuziasă, cu deosebire după părăsirea empirismului lui C. S. Nicolăescu-Plopșor de către discipolii săi, sistemul tipologic al lui F. Bordes. De inspirație naturalistă și corespondent fidel – *mutatis mutandis* - al tipologiei ceramice, sistematizarea propusă de Bordes respecta aceleași principii ale normativității culturale a tipurilor litice.

În ansamblul, cultural-istorismul supraviețuiește neatins. Definirea culturilor arheologice respectă, în continuare, principiile lui Kossinna, prelucrate de Childe⁶⁵. Ceramica decide diversele faze de evoluție ale culturilor pentru că, se crede, în realitatea preistorică, lucrurile s-au întâmplat tocmai invers, iar influențele culturale folosesc același mijloc de transport al ideilor⁶⁶. Capitolele interesate de "viața în

⁶¹ Delimitarea acestei perioade este absolut nominală. Ea dorește doar să urmărească desprinderea relativă a României din sfera ideologiei staliniste, în favoarea unei direcții politice proprii, în care ideile naționaliste înlocuiesc stadialismul. Așa cum vom vedea, această delimitare nu coincide unei restructurări importante a discursului arheologic al preistoriei.

⁶² În ciuda aparentei relaxări politice și a îndepărtării de focarul marxist sovietic, ansamblul istoriografiei românești cunoaște o slabă ameliorare a discursului în anii relativei liberalizări din anii '70. Desincronizarea discursului istoriografic românesc, este determinată de "inflația" preocupărilor naționale, dar și de absența unor preocupări, fie și epigonice, similare cu cele din istoriografia occidentală, vezi Al. Florin Platon, *Despre desincronizarea discursului istoriografic*, Xenopoliana, 1, 1-4, 1993, p.42-45

⁶³ Este demn de amintit aici I. Nestor, *Istoria societății primitive*, apărută sub auspiciile Centrului de multiplicare al Univ. București, 1970. Bogat documentată și fidel actualizată, ediția merită o lectură atentă și lipsită de prejudecăți, cu atât mai mult cât este opera unui arheolog influent și fidel școlii cultural-istorice.

⁶⁴ Pentru profilul tenace al arheologiei preistorice germane vezi H. Härke, *All Quiet on the Western Front. Paradigms, Methods and Approaches in West German Archaeology*, în I. Hodder (ed), *Archaeological Theory in Europe. The Last Three Decades*, London Routledge, 1991, p.187-222. A. Sherratt chiar afirmă "*prehistoric archaeology in Germany remains very close to its raw material, frowning alike on synthesis and generalisation*", în ibidem, p. 204.

⁶⁵ Spre exemplificare, elementele individualizării culturii Nirului sunt, după T. Bader, "*un teritoriu bine definitivat (Câmpia Nirului), ocupat numai de ele, cu așezări și morminte proprii; au o cultură materială și spirituală specifică, diferențiată de fenomenul cunoscut sub numele de Vučedol. Din aceste motive, credem că folosirea termenului, <cultură> este justificat*", vezi *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed Științifică și Enciclopedică, 1978, p.20.

⁶⁶ Ibidem, p.57, p.61-62; De altfel, afirmații de genul "*evoluția internă a unei culturi se poate urmări pe baza transformărilor survenite în forma și ornamentica ceramicii*", sunt frecvente în literatura de specialitate. Lăsând la o parte faptul că un singur indicator stilistic, aleatoriu ales ca relevant, este departe de a exprima fidel evoluția unei culturi, tipologiile rămân metode intelectual static: ele definesc empiric perioade succesive de stabilitate a normelor, rămânând ca, ulterior, teoria aflată în uz să

epoca bronzului”, de exemplu, implicând generalizarea unor constatări, se abandonează teoriei marxiste, singura capabilă, în simplitatea ei, să preia concluziile. Aflăm astfel că “din momentul folosirii plugului cu tracțiune animală, bărbatul a preluat locul principal în agricultură.”⁶⁷, că o ciudată diviziune internă a muncii (între păstori și agricultori) a avut loc în sânul comunităților epocii⁶⁸, că destrămarea orânduirii gentilice a condus la familia monogamă, iar “transformările socio-economice au influențat manifestările suprastructurale”⁶⁹. Prin urmare, în această etapă, se poate invoca adoptarea deliberată a potențialului explicativ al marxismului, ca o fatalitate, pentru același domeniu teoretic. Diferențierile etnice, tradițional importante, au loc pe aceeași platformă socio-economică. Odată preluată aceasta (de la Engels și de la săpăligi sau topoare), individualitatea poate fi urmărită către ceilalți factori stilistici (ceramica, locuințe, fortificații etc.).

Normativismul, generat de omogenitatea organică a culturii⁷⁰, poate conduce la percepția monolitică a unei culturi în care inovația este periferică în raport cu preluarea unor elemente străine⁷¹.

elaboreze circumstanțele cauzale care le leagă. În paradigma cultural istorică, cauzalitatea este preluată de difuziune, sau, mai rar, de modificarea treptată a normelor, pe principiul evoluției interne (prin degenerare sau inovație, ambele afirmate, dar rareori justificate).

⁶⁷ *Ibidem*., p.109.

⁶⁸ *Ibidem*, p.112.

⁶⁹ *Ibidem*, p.115.

⁷⁰ Metafora organicistă este explicită la Ion Nestor, *Cu privire la periodizarea etapelor târzii ale neoliticului din RPR*, în SCIV, tom X, nr.2, 1959, p.256: “Este evident că o cultură în transformare neîntreruptă este, ca orice organism, mereu aceeași și neconținut alta. Pentru a putea fi numită altfel, ea necesită o schimbare radicală.”

⁷¹ Se ajunge astfel la viziunea biologică conform căreia uneltele fazei Precucuteni I sunt, în parte, microlite “lucrate în tradiție tardenoisiană și gravettiană și preluate de precucutenieni de la purtătorii culturii cu ceramică liniară”, în timp ce uneltele macrolitice “tăiate din gresie într-o tehnică primitivă despre care nu putem ști deocamdată cum și de unde a putut fi preluată” nu-și pot justifica originea, vezi. S. Marinescu-Bâlcu, *op. cit.*, p. 51-52. În aceeași lucrare, descoperirea a două harpoane duce

Multidisputatul final al culturii Cucuteni apare acum ca o consecință a condițiilor economice. Astfel, sfârșitul său este favorizat de un dezechilibru economic intern, provocat în principal de degradarea solurilor. Modificările sociale și simbolice care apar acum sunt consecința acestora⁷². Cert este că, în ciuda explicației materialiste, fenomenele culturale nu sunt nuanțate în direcția socio-economică marxistă. Altfel spus, este acceptat primatul economic, însă reacția socială este o modificare a *normelor* culturale, o degradare a lor.

Cu toate aceste variațiuni pe tema materialismului, principiile de studiu și interpretare sunt în continuare adecvate altei curiozități⁷³.

la concluzia că acest tip de unealtă este preluat din cultura Vinča, “singura direcție în care ne putem orienta pentru a explica prezența lor în faza Precucuteni I”, *ibidem*, p.43-44. Mai mult, chiar cultura Precucuteni este un hibrid arheologic care, “ca și cei de altă natură”, își are linia sa de evoluție. Plină de vitalitate, cultura Precucuteni va prelua și va ghida pe alte trasee atât elementele Boian-Giulești, care nu mai evoluează spre faza Vidra, dar și pe cele liniare, care se topec în masa acestei culturi tinere, *ibidem*, p.127. Iată deci un prozelit cultural energic, conștient aproape de caracterul său juvenil, omorându-și, freudian, tatăl! Dincolo de metaforă, constatăm aici un model - alternativ la cel marxist și, de altfel, foarte familiar gândirii istorice - de înțelegere a culturii în genere. Analogia organicistă, proprie gândirii sistemice din arheologie, nu convine întotdeauna marxismului, pentru care conflictul intern și nu echilibrul sistemic constituie norma. Pentru arheologia preistorică din România, unitatea biologică are, însă, o origine herderiană și constatăm, în chiar nucleul conceptului la arheologiei supraviețuirea unor definiții fundamentale opuse celor acceptate de marxism.

⁷² Șt. Cucos, *La fin de la culture Cucuteni dans le contexte de l'eneolithique du Bas-Danube*, în *La civilisations de Cucuteni en contexte européen*, Ed. Univ. “Al I Cuza” Iași, 1987 p.125-132. În această lucrare, viața spirituală se îmbogățește și capătă o mai mare libertate de expresie ca o consecință a epuizării solului (p.130).

⁷³ Un exemplu potrivit oferit de Vl. Dumitrescu, *The Neolithic Settlement at Rast (South-West Oltenia, Romania)*, BAR-IS, 72,1980. Criteriile de diagnostic sunt prezente integral “the chronology and the cultural attribution of the settlement at Rast do not raise difficulties, since all the categories of materials [...] are fully typical of a single culture”(p.97). Capitolul final, care încheie o scrupuloasă descriere a materialului arheologic, “The culture and the chronology of the neolithic settlement at Rast” ocupă 19 pagini, dintre care 17 sunt dedicate încadrării

Una din circumstanțele care ar fi putut provoca o revoluționare a cercetării arheologice a fost amplificarea cercetărilor naturaliste pluridisciplinare. Climatului materialist și, mai ales, difuziunea inovațiilor, din două focare, cel sovietic și cel occidental, au orientat și atenția preistoricienilor români către alți factori de variabilitate, cei economici, studiile pluridisciplinare venind în întâmpinarea acestei noi necesități. Pluridisciplinaritatea nu este o cucerire neapărat recentă. Ea a fost precedată de o frumoasă tradiție, care va înflori, în arheologia preistorică din România, începând cu anii '70⁷⁴. Drumul unei "arheologii globale", sintagmă egală unei "istorii totale", părea deschis. Cu toate acestea, nu așa s-a întâmplat.

Spiritul cercetărilor interdisciplinare este unul al încrederii naturaliste în disciplinele fizice. Ele aduc un necesar plus de concretețe unui empirism care ajunsese incomod. În primul rând, specialiștii din domeniile pluridisciplinare vor încerca să nuanțeze cauzalitatea mutațiilor culturale. Din nefericire, cum se ocupau de mediul natural sau animal al diferitelor perioade, în consecvența aplicată a cercetărilor lor, ei au

crono-culturale a sitului prin intermediul plasticii și ceramicii. Concluziile sunt din nou calitative și circulare: populația "mare" presupune o agricultură eficientă, deci folosirea probabilă a unor pluguri de lemn.

⁷⁴ Ar putea fi invocată aici un fenomen de "modă", așa cum a fost acesta remarcat pe alte coordonate, vezi J. Clottes, *Phénomènes de mode dans l'archéologie française*, în T. Shay, J. Clottes, (eds.), *The Limitations of Archaeological Knowledge*, ERAUL 49, Liege, p.225-246. Punctele comune dintre ale celor două arheologii sunt importate, deși un defazaj metodologic și un context intelectual diferit ar sugera, dimpotrivă, mari diferențe. Din punctul de vedere al interdisciplinarității, ca și din cel al arheometriei, fenomenologic, identitatea este perfectă, diferența fiind pur volumetrică: în România, ambele direcții sunt opera câtorva specialiști izolați. Reacția colegilor a fost simptomatică: un respect difuz pentru o muncă ermetică, echilibrat rapid de contestația virulentă, în situația în care cercetările interdisciplinare compromiteau cronologii, prejudecăți și, mai ales, iluzia naivă de competență exclusivă. Altfel spus, capitolele interdisciplinare sunt de dorit, întăresc seriozitatea științifică a lucrărilor, cu condiția ca demonstrațiile din anexe să nu compromită eșafodajul crono-tipologic printr-o curiozitate inutilă pentru oamenii preistoriei.

fost parțial nevoiți să facă jocul climatului materialist. Cauzalitatea schimbărilor este, în continuare, în afara culturii, asupra căreia acționează prin precondiții, disponibilități, sau contingente. În latura lor "explicativă", dedicată mediului, ele întregesc imaginea paleoclimatului sau paleofaunei⁷⁵, în timp ce latura "descriptivă" va contribui la înțelegerea internă mai bună a comportamentelor umane. Dacă prima latură continuă empirismul într-o direcție extensivă culturii, spre a se întoarce mai bine înarmată la ea, cea de-a doua întregeste particularul cultural. Paradoxal, specialiștii interdisciplinarității, de formație naturalistă, sunt mai interesați în "umanizarea" studiului decât istoricii profesioniști care sunt arheologii, și care continuă practica taxonomiilor cu o convingere demnă de erudiții biologiei. În ansamblu, arheozoologia, palinologia, carpologia, studiul macroresturilor vegetale, deși opera unui număr mic de specialiști, vin să completeze informația istorică, orientând treptat atenția către *particularul sitului, și nu către generalul culturii arheologice*.

Economia este forma preferată a non-evenemențialului și, de un secol, pe măsură ce istoria se preocupă tot mai mult de formele mai largi ale vieții colective, face parte din arsenalul cel mai important de argumente cauzale. Arheologia care renunță la eveniment se va îndrepta către economie. Ea este mai stabilă, are o aplicabilitate istorică crescută, explică mai multe, sau pare s-o facă, iar urmele ei sunt tangibile. Inerția

⁷⁵ Este cazul studiilor palinologice, paleopedologice sau chimice, al căror statut inițial, de "anexe" juxtapuse fără legătură organică cu ansamblul textului, expune două aspecte: preluarea lor de către arheologi sub impactul modei și, complementar, ermetismul tehnicist care le era atribuit. Îndeosebi pentru perioada paleoliticului, ele participă activ la revizuirea cronologiei sau descrierea climatului. Cauzele climatice fuseseră invocate și înainte pentru explicarea oikumenei, a mutațiilor de populație sau a celor stilistice. Studiile privind paleoclimatul le reduc generalitatea. Oricum, hrănind materialismul explicativ pe interfața natură/cultură, ele vor conveni mai bine tradiției decât marxismului, interesat mai degrabă de explicația socio-economică internă. Alfel spus, interdisciplinaritatea îi datorează mai mult lui Grahame Clark decât lui Engels.

sa “infrastructurală” și universalitatea sa o recomandă drept un domeniu de studiu promițător. Treptat, economia devine singurul nou domeniu de studiu important, dar nu și un principiu de inteligibilitate, cum ar fi aceasta într-o perspectivă marxistă. Uneori, ea se remarcă drept un factor causal ce se adaugă și îi completează pe cei tradiționali (migrații, invazii, difuziuni)⁷⁶. Simpla anexare a unei *kitchen-list* suplimentează descrierea și conduce la concluzii istorice plate: comunitățile respectivei culturi consumau oi, în prima fază, pentru a descoperi ulterior avantajele domesticirii porcului.

Altfel spus, pluridisciplinaritatea nu a avut puterea să modifice principiile, ci să completeze concluziile. Deși, în substrat, exploatarea informațională a siturilor devine, teoretic, *intensivă*, în sensul că se încearcă îmbogățirea acurateții prin recuperarea și studierea unui set mai bogat de dovezi arheologice, acest aspect nu presupune o revoluție generalizată, majoritatea fiind în continuare eșantionate⁷⁷ din punct de vedere al informației pentru a răspunde curiozității cultural-istorice.

Această atenție pentru contextul sitului, deși predominantă, nu este singura. I se adaugă încercări de studiere intensivă a altor aspecte ale documentației arheologice, și ne referim cu deosebire la arheometrie și la încercările de sistematizare metodologică în spiritul, dacă nu și în litera școlii cultural-istorice. Arheometria este o direcție științifică caracteristică, care ascunde în substrat încrederea în datele științelor “tari” (*hard sciences*) și, prin urmare, nu putea decât să le sugereze arheologilor, conștienți de empirismul lor funciar, o alternativă

onorabilă. Sunt de amintit aici demersurile care încearcă prelucrarea informatică a datelor arheologice.⁷⁸ Din nefericire, ele au considerat prematur drept rezolvate problemele de eșantionaj *in situ*, accentuând mai departe disjunția dintre teorie și metodă, prin interesul crescut acordat exclusiv *interpretării* artefactelor.

Original și, fără îndoială atractiv, este și demersul de factură structuralistă încercat în interpretarea ceramicii cucuteniene⁷⁹. Fidel regulilor istoriei artei, el participă prea puțin la progresul metodologic al arheologiei, deși poate conferi o accepțiune mai bogată ideii de “stil”, ca ideal tip. Sterilitatea și izolarea sa, în ansamblul literaturii arheologice, se justifică, însă, mai degrabă prin lipsa de familiaritate a conceptelor utilizate și mai puțin pe critica pe care specialiștii o puteau aduce bazei sale documentare.

Acumularea treptată de informație, sisifical efort de ordonare, clasare și interpretare a acesteia, vor îndepărta treptat arheologul de orizontul istoriei, răpindu-i timpul, odată cu disponibilitatea pentru prelucrări teoretice. Mai mult, climatul microsociologic al arheologiei a rezistat centralizării impersonale a sistemului. Aceasta nu presupune însă că, în principiile sale, comunitatea disciplinară nu era organizată ierarhic, dimpotrivă. Criteriul ascensiunii era, cel puțin în teorie, competența, sau, în termeni familiari, “cunoașterea bună a materialului”. Fundamental empirică, disciplina nu putea ierarhiza altfel membrii breslei, decât pe baza experienței practice. Acest fenomen explică și autoritatea experților, a căror magistratură controlează încă autoritar disciplina. Principiul ierarhic a asigurat acea educație paralelă pe care o menționam, mult mai eficientă decât lecturile clasice

⁷⁶ Cu deosebire Al. Bolomey încearcă o infuzie de criterii economice în înțelegerea preistoriei, vezi, de exemplu, capitolele I și V din VI. Dumitrescu și colab., *Esquisse d'une préhistoire de la Roumanie*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p.12-28, 140-162., idem, *Noi moduri de abordare a preistoriei*, SCIV, tom 24, nr. 4, 1973, p.621-631.

⁷⁷ Utilizăm termenul de *eșantionare* nu în sensul unei analize statistice și cantitative preocupată de raportul efort-rezultate, ci în sens absolut metaforic: orice cercetare arheologică este, metodologic, o eșantionare a trecutului, decisă de complexitatea teoriei în uz.

⁷⁸ ex. Zoia Kalmar, *Prelucrarea datelor arheologice de la Piatra Ilșovei cu ajutorul calculatorului*, în Ziridava, 18, p.11-20. Bibliografia Seminarului de arheometrie este, desigur, mult mai bogată.

⁷⁹ Ne referim, desigur, la studiile lui A. Nițu, cum ar fi *Considerații asupra stilurilor ceramicii pictate Cucuteni-Tripolie. Categoriile dinamice ale decorului*, în Acta Moldaviae Meridionalis, V-VI, 1983-1984, p.27-68

marxismului, între care Marx a fost ultimul. Permanentul, și deseori agresivul *feedback* al colegilor impune rigoarea, sau cel puțin preocuparea pentru aceasta, drumul unui scientism aparent fiind deschis. Preistoria devine tot mai ermetică, limbajul tot mai special, textele tot mai aride. Precizia crescută presupune o bună descriere formală, deseori fiind ignorat potențialul real al tipologiilor de a contribui la o mai bună înțelegere a fenomenelor istorice. Școala cultural-istorică devine manieristică, iar arheologia un hobby elitist.

Pe de altă parte, turnura ideologică a ultimelor decenii a condus inevitabil la o periferizare a cercetărilor preistorice. Excentrice în interesul stadialismului, ea devine de-a dreptul dispensabilă teoretic pentru propaganda națională. Un motiv în plus pentru autonomizarea disciplinei într-o libertate teoretică relativă, în care rutina se putea perpetua.

2.5. Arheologia preistorică din România după 1989

Influența absolut modestă a marxismului este dovedită de conservarea unei problematice tradiționale în studiile apărute imediat după anularea obligativității discursului. Problemele clasice ale școlii cultural-istorice apar neatinse, mai active poate ca niciodată, odată purificate de impuritățile impuse până de curând⁸⁰. Cu toate acestea, peisajul monoton va cunoaște mai multe breșe, de ordin teoretic și metodologic. Dacă majoritatea monografiilor continuă principiile metodologice cultural-istorice, aliniate unei

informații recente⁸¹, nu lipsesc lucrări care încearcă ceva mai mult, anume căutarea unui alt punct de reper teoretic. Evident, acesta este căutat nu în raport cu marxismul, ci cu moștenirea școlii cultural-istorice, *singura prezență activă și importantă din punct de vedere teoretic în ansamblul arheologiei preistorice din România ultimelor decenii*.

Între aceste demersuri exploratorii sunt de amintit încercările de abordare sistemică a unor situri sau a unor culturi arheologice⁸². Deși imperfecte, acestea constituie premiere metodologice, cel puțin prin enunțarea explicită a unui model de analiză. Prezentarea metodologiei utilizate, utilă și strict necesară, demonstrează un salt clar al discursului arheologic. Tot ea sugerează însă și persistența unor reflexe tradiționale ale școlii cultural-istorice. Astfel, utilizarea metodei de săpătură altimetrice⁸³, care conduce inevitabil, teoretic, la false concentrări în plan vertical și care, prin definiție, nu respectă ordinea naturală de depunere și abandon, compromise contextul arheologic. Acesta este parțial “reconstituit” vertical prin analiza informatică a formelor ceramice, ceea ce sugerează tautologia clasică mai sus expusă și subliniază, prin urmare, același interes verticalist-evolutiv⁸⁴. Geometrizarea săpăturii nu constituie un paleativ, ca să nu

⁸⁰ De exemplu, o proeminentă cercetătoare a neoliticului reia problema corelării rezultatelor a două metode, cea stratigrafică și cea tipologică, a căror utilitate “pentru lămurirea relațiilor dintre două sau mai multe culturi preistorice este în afară de orice îndoială”, iar aceste relații sunt cele de sincronie, succesiune, import, vezi S. Marinescu-Bâlcu, *Stratigrafie și tipologie în cercetarea neoliticului și eneoliticului*, în SCIVA, tom 42, nr.3-4, 1991, p.113-119. Subliniem aici doar o inversiune, din punctul nostru de vedere, și anume că metodele invocate ne edifică numai asupra problemelor ridicate din unghiul metodelor înseși.

⁸¹ Sunt de amintit aici Al. Păunescu, *Ripiceni-Izvor. Paleolitic și mezolitic*, Editura Academiei, București, 1992, H. Ciugudean, *Epoca timpurie a bronzului în centrul și sud-vestul Transilvaniei*, Bibl. Thracologica XIII, București, 1996, Z. Szekely, *Perioada timpurie și începutul celei mijlocii a epocii bronzului în sud-estul Transilvaniei*, Bibl. Thracologica XXI, București, 1997, C.F. Schuster, *Perioada timpurie a epocii bronzului în Bazinul Argeșului și Ialomiței Superioare*, Bibl. Thracologica XX, București, 1997 ș.a.

⁸² Este cazul lucrărilor Gh. Lazarovici, Zoia Maxim, *Gura Baciului. Monografie arheologică*, Cluj-Napoca, 1995 și Zoia Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999. Inovativă, fără îndoială, metoda plătește un tribut serios tradiției cultural-istorice, prin criteriile apriorice de care se face responsabilă. În fond, ambele monografii încearcă seriarea tipologică, eventual nuanțarea taxonomiei aflate în uz.

⁸³ Gh. Lazarovici, Z. Maxim, *op.cit.*, p.9-10.

⁸⁴ De altfel, conform tradiției, “subsistemul social”, care ar reprezenta un simptom al unei curiozități reale față de “interiorul” unei culturi arheologice, ocupă un spațiu minim, *ibidem*, p.171-173.

invocăm aici criteriile apriorice subiective implicate în analiza informatică. Pe de altă parte, nominalizarea unor “sisteme” și “subsisteme” nu încearcă decât să atribuie nume diferite unor aspecte delimitate și până acum de preistoricieni: mediul natural, societate, economie. Or, subîmpărțind precis “sistemul” cultural, se introduc aprioric semnificații definitive pentru anumite artefacte sau comportamente⁸⁵. Mai mult, dialogul mutual dintre acestea nu este definit clar. Noile nume atestă doar dorința de a facilita prelucrarea informației pe categorii metodologic alese ca diferite. Subsistemele nu se integrează în narațiune: migrațiile⁸⁶ asigură schimbarea, la care “sistemul” nu participă, ci le suportă. Or, în cadrul metodologic propus de Noua Arheologie americană, cea care introduce un sistemism coerent, tocmai dinamismul propriu al unei culturi, văzută ca sistem, este cel care facilitează, interzice sau decide morfologia schimbărilor istorice. Prin urmare, putem invoca aici un sistemism *descriptiv și formal*, nu unul *explicativ și causal*. Claritatea care reiese nu este decât aparentă și, în plus, paralelă realităților neolitice. Cât privește ponderea, cu adevărat importantă, a cercetărilor pluridisciplinare, singurul comentariu care se cuvine făcut aici este dacă raportul dintre efort și progresul cunoștințelor este satisfăcător. Este, desigur, îndatorirea specialiștilor să răspundă acestei întrebări. În orice caz, afinitățile noii metode cu tradiția cultural-istorică, ameliorată de pluridisciplinaritate, sunt clare, prin urmare nici o idee marxistă nu poate fi invocată.

Alte lucrări încearcă să continue tradiția pluridisciplinară într-o perspectivă superioară⁸⁷. Progresele metodologice al

colectivului de cercetare al tellurilor neo-eneolitice de la Hârșova și Bordușani sunt extrem de importante. Ele propun o renovare metodologică legată nu de abandonarea empirismului, ci de limitarea lui, printr-o provocare explicită. În acest sens, ele depășesc limitele idiosincratice ale practicii printr-o întoarcere la principiile unui pozitivism metodologic consecvent. Decisivă este aici atenția acordată contextului arheologic și dezinteresul metodologic pentru apriorisme. Acest “joc de-a *tabula rasa*” pare a reprezenta unica manieră în care categoriile apriorice își pot limita ingerințele. Nici aici nu pot fi invocate influențe marxiste, deși concluziile sunt premature înaintea unei interpretări extinse a contextului atât de meritoriu studiat. Atenția acordată orizontalității și paleoeconomiei respectă doar cerințe metodologice moderne, greu de atribuit unui interes de cunoaștere propriu-zis marxist.

Studii de mai mică întindere⁸⁸ atacă la rândul lor comandamentele pozitivistice, insinuând treptat ideea că unul din obiectivele arheologiei, ca disciplină științifică matură, este analiza propriilor idiosincrazii, fie ele și istorice. Se remarcă, așadar, încercări de reevaluare a paradigmei tradiționale. În acest context, o eventuală redimensionare a teoriei marxiste este probabilă și, ca variantă de sistematizare a materialismului, nu sunt excluse analize de factură marxistă în continuare.

sit pluristratificat: tell-ul neo-eneolitic de la Hârșova, Cercetări Arheologice, XI, 1999, p.199-234.

⁸⁸ Sunt demne de remarcat aici atitudinile novatoare - prin raportare la vechile teorii, și nu la problematica strictă a unor culturi arheologice - prezente sporadic în literatura de specialitate: Al. Niculescu, *Interpretarea fenomenelor etnice de către istorici și arheologi. Pericolele argumentației mixte, în Timpul istoriei I, Memorie și patrimoniu*, Centrul de istorie comparată a societăților antice, Univ. București, 1997, p.63-69, Al. Vulpe, *Istoria. Între mit și căutarea adevărului în antichitate și în prezent*, în Buletinul Muzeului “Teohari Antonescu”, nr.5-6, 1999-2000, p.9-15, D. Popovici, *Note pentru o viitoare și necesară istoriografie a arheologiei românești*, în idem, p.17-22.

⁸⁵ Deși nu intenționăm aici o discuție asupra metodologiei sistemice, sunt de reamintit criticile solide aduse de I. Hodder asupra impunerii de semnificații exterioare, vezi *Reading the Past - Current approaches to interpretation in archaeology*” Cambridge, Cambridge Univ. Press, 1986, p.19-33.

⁸⁶ *Ibidem*, p.199-207.

⁸⁷ Un motiv serios de reflecție inclusiv în plan teoretic, nu numai metodologic, îl reprezintă prezentarea unei noi metode de exploatare a informației arheologice, vezi B. Randoiu, D. Popovici, Y. Rialland, *Metoda de săpătură și înregistrarea datelor stratigrafice într-un*

3. Concluzii

Încercând să verificăm lista de reflexe ale paradigmei marxiste pe care am expus-o în deschidere, putem nota mari contraste între aceasta și teoria arheologiei preistorice din România ultimelor șase decenii. Deși mulți din constituenții marxismului sunt prezenți în deprinderile interpretative ale preistoricienilor români, ansamblul lor nu este.

Astfel, *premise omogenității dintre faptele culturale și cele naturale*, permanent prezentă în discursul arheologic, deși împărtășește punctul de vedere tradițional al marxismului, are o origine strict pozitivistă, ce poate fi precis datată, în perioada interbelică. Ea nu apare, în nici un caz, ca urmare a preluării atitudinii marxiste, care nu face decât să-i certifice, încă o dată, fundamentul filozofic.

Atenția acordată inventarului arheologic atribuit orizontului tehn-economic este superficială. Ea este vizibilă, în *redactarea narațiunii*, mai ales în primele decade postbelice, fără a modifica fondul interpretărilor cauzale, prin înlocuirea explicațiilor normative și difuzioniste cu stări conflictuale interne. Acest conformism politic al narațiunii nu detronizează, în consecință, mijloacele tradiționale de inferare a cauzalității, schimbările din inventarele ceramice. Chiar și arheologia paleoliticului, al cărei inventar arheologic este predominant alcătuit din material litic, deci din elemente propriu-zis funcționale, conferă acestora, aproape exclusiv, o semnificație stilistică, și nu funcțional-economică. Pe de altă parte, materialismul fundamental al interpretărilor se datorează lipsei de alternative teoretice, în contextul în care arheologia preistorică din România a rămas, din considerente obiective sau subiective, în afara creuzetului de idei al arheologiei occidentale și, de ce nu, sovietice. El este, de altfel, în mai mare măsură uniliniar decât cel propus de Marx. Exemplul cel mai potrivit este cel al comportamentului simbolic, privit generalizat ca o consecință pragmatică a nivelului de dezvoltare a economiei dominante. Rememorând populara opinie a

lui Engels, conform căreia aceste superstiții sunt “nerozii epocale”, se poate eventual sugera o legătură între această interpretare și cea marxistă. Păstrăm, însă, o rezervă: această simplificare a comportamentului simbolic-religios este de multă vreme un bun comun al europocentrismului antropologic creștin, tentat să privească formele de manifestare religioasă anterioare revelației creștine drept nebuloase concretizări ale fobiilor și simțului practic al societăților cu statut economic nesigur. Nici în această direcție, deci, nu se poate vorbi de o filiație marxistă a ideilor, ci de o coincidență de fapt, legată de incosistența teoretică a paradigmei cultural istorice, întotdeauna tentată să aleagă interpretările sugerate de simțul comun, și nu de cel istoric.

Cercetarea interiorului organizațional al culturii, puternic simptom al teoriei marxiste, rămâne accidentală și se mulțumește cu speculații calitative. Generozitatea (financiară) cu care sunt colecționate noi date arheologice conduce la concentrarea atenției către o interminabilă descriere și încadrare a martorilor stilistici, deci către problemele particulare ale culturilor studiate. Între acest demers idiografic și stadialismul marxism nu exista, practic, nici o posibilitate de comunicare.

Pe de altă parte, colectarea unui set mai bogat de informații arheologice era, în fond, inevitabilă, din moment ce arheologia românească nu a rămas complet izolată de modelul său occidental, iar noile generații, deși forțate la o obediență academică de rit german, au încercat permanent să inoveze, fie și demonstrativ. Lipsa de popularitate a demersurilor pluridisCIPLinare și integrarea mecanică a acestora în cadrul interpretărilor expune însă elocvent dezinteresul practic privind aceste aspecte. În fapt, practicienii consideră că pot delimita intuitiv aspectele “conexe” tipologiilor, cele ale economiei și organizării interne a societăților studiate. În consecință, se întâmplă frecvent ca, în generalizările lor speculative, să se strecoare termeni de origine marxistă - din lipsa unui lexic mai potrivit și, mai ales, a unui interes rezonabil față de aspectele economice și

sociale ale preistoriei. Cât de încununată de succes rămâne metoda “intuitivă”, o arată inaniția volumetrică și de conținut a capitolelor respective, simple anexe plictisite ale scrupuloaselor descrieri de artefacte. În aceste încheieri abundă regretele că “informația nu este suficientă” și frazele care încep cu “este de bănuț”, “probabil” și, mai ales, prospectiv, “noi informații sunt necesare”. Este neîndoielnic că aceste regrete ar fi cu greu împărtășite de o arheologie al cărei proiect de cercetare este marxist.

În ceea ce privește *modelele de dinamică a culturii*, vagile tendințe indigeniste din anii '50-'60 sunt net periferizate de difuzionism, singurul model capabil să confere sens mutațiilor suferite de normele stilistice. Viziunea organicistă a culturii, în bună măsură responsabilă și de aspectele enumerate mai sus, obligă preistoricienii să găsească explicații la fel de apetent biologice. Acestea au marele avantaj că sintetizează rapid, în forme sublimite, fenomene complexe și demne de interes istoric, cum ar fi aculturația și migrațiile. Metaforele biologice, în ciuda potențialului lor sugestiv, nu țin cont, însă, de particularitatea circumstanțelor istorice. În orice caz, imaginea unor unități culturale caracterizate de felurite conflicte interne, învățământ banal al unei experiențe istorice elementare, nu ocupă atenția preistoricienilor, care aleg ca idealtip comunitatea preistorică perfect integrată, în care nu se întâmplă prea multe, ci *căreia* i se întâmplă ceva, cum ar fi, de exemplu, dispariția. Pe scurt, explicațiile acordă un credit preponderent presiunii externe, din partea altor unități echivalente, sau, foarte rar, celei ecologice.

Cât privește *asimilarea particularității culturale nivelului stadial supraordonat* în acel “covering-law” al lui Engels, nimic mai comod. Contează prea puțin poziția nominală pe care o ocupă o cultură arheologică într-un sistem foarte general și, de ce nu, disprețuit pentru simplitatea sa.

Ținând cont de această *check-list* propusă de noi, suntem, credem, îndreptățiți

să tragem câteva concluzii, care își păstrează, desigur, caracterul preliminar.

Este clar că asimilarea, în perioada postbelică, a unui cadru marxist de către întreaga istoriografie, prea temerar pentru gustul pozitivismului de început de secol XX, nu a făcut, pentru preistorie, decât să întărească încrederea în valabilitatea cunoașterii empirice. Mai mult, marxismul filozofic depășea cu mult interesele empirismului și pozitivismului factologic al arheologiei românești interbelice. Prea general și prea ambițios pentru a fi operaționalizat, cu deosebire în varianta sa oficială diluată, marxismul nu a condus deloc la o reevaluare serioasă a metodelor arheologilor. Principala lor problemă teoretică a fost asigurarea unei variante de mijloc între premisele cultural-istorice și modelul de dinamică istorică impus. Această variantă de compromis va fi descriptivismul, și acesta va împiedica atât elaborare teoriei cultural istorice, cât și a aplicarea materialismului dialectic.

Metodologic, conservarea deprinderilor tradiționale a asigurat o securitate ideologică impecabilă. Tipologiile și profilele stratigrafice nu pretindeau culoare politică, iar elaborarea concluziilor în termeni marxiști nu putea înșela profesioniștii cărora aceste texte le erau adresate.

Pe de altă parte, practicile de breaslă au participat activ la perpetuarea unui model de cercetare științifică, poate simplist teoretic, dar foarte activ ca paradigmă. Rigoarele impuse de această “corectitudine politică” a arheologului față de colegi au contribuit sistematic la eludarea oricăror probleme fundamentale, cum ar fi valabilitatea postulatelor, în favoarea unei repetitive practici de rezolvare a problemelor de tip “puzzle”.

Lipsa dialogului dintre modelul oficial al dinamicii culturale și istorice și cel acceptat și aplicat de arheologi este, credem noi, evidentă. În acest moment, ar fi foarte greu de susținut ce anume a determinat această atitudine a practicienilor: tendința subversivă, lipsa de eficiență ideologică a sistemului sau, pur și simplu,

conservatorismul aparține unei bresle elitiste. Probabil că toți acești factori au jucat un rol, într-o măsură greu de stabilit. Cert este doar că, statistic cel puțin, nici un model marxist nu a servit vreodată argumentării reale a alegerii unui sit, a unei metodologii, a unei analize socio-economice sau a unor concluzii sincere și congruente cu materialul arheologic și, în consecință, nu se poate invoca o *paradigmă marxistă*. Mai mult, domeniul arheologiei preistorice s-a autoinstituit drept o oază de securitate ideologică, căreia materialismul tradițional îi asigura o imagine aparent corectă politic.

Este nesigur că, dincolo de eventuala mândrie generată de refuzul obedienței, arheologia preistorică din România a avut doar de câștigat. Demonizarea naivă a marxismului se bazează pe o gravă neînțelegere și pe asimilarea lecturii idealtipice marxiste cu produsele politice ale istoriei contemporane. Or, fără a nega responsabilitatea fondatorilor, trebuie totuși remarcat că varianta jurnalistică a propunerii lui Marx, așa cum a fost aceasta impusă de o ideologie triumfătoare, presupune o deformare importantă a teoriei inițiale. Proliferarea modelelor marxiste în literatura arheologică occidentală contemporană constituie un argument irefutabil, de care arheologii români pot, sau nu, să țină cont. Un fapt este însă cert: interpretările preistoricienilor români, în general, *nu au ajuns la gradul de claritate și coerență al teoriei marxiste, nici cum să-l depășească*⁸⁹. Altfel spus, marxismul s-a arătat interesat sistematic de societate, ceea ce arheologia preistorică din România nu face, încă. Nu susținem aici consistența modelului, deci

răspunsurile pe care le oferă, ci fertilitatea sa metodologică, deci întrebările pe care le pune. Avem în vedere aici materialismul simplist și funcționalist al arheologiei preistorice din România, și el nu poate fi contestat. El a fost privit cu indulgență de teoria oficială, deseori prea puțin competentă în a sesiza subtilitățile metodologice sub care se ascundeau metodele interbelice. Mai mult, el presupune o istorie gravitând *de facto* în jurul axei marxiste, dar fermă în refuzul unui model mai coerent⁹⁰. Asimilat unui trecut perimat și întunecat, marxismul este considerat încă principalul inamic al, paradoxal, ardentului materialism arheologic!

Cu greu ne putem imagina – și ar fi inutil – o istorie alternativă, în care noi tehnici, metodologii și teorii s-ar fi dezvoltat pe seama unui nou set de întrebări, cele ridicate de teoria marxistă a schimbărilor pe principii economice și sociale. Încorsetată între paginile lui Engels privind preistoria, arheologia preistorică nu a putut reflecta la paginile lui Marx privind istoria. Or, *acestea* s-au dovedit fertile în alte tradiții de cercetare.

Arheologia preistorică din România se vede astăzi la un nou început, ale cărui coordonate nu mai sunt decise de absența unui precedent, ci dimpotrivă, de dimensiunea acestuia. Ea dispune de o tradiție, de instituții, de o populație intelectuală și de reflexele ei mentale. Or, în acest context complex, căutarea unui nou cadru paradigmatic va ocoli antiseptic marxismul, o vreme, pentru a se reîntoarce, inevitabil, la el. Însă această inexorabilă circularitate teoretică a științelor sociale se cuvine discutată cu altă ocazie.

⁸⁹ Nu susținem aici gradul de adevăr al marxismului, ci doar două din rigorile elementare de care o teorie trebuie să dispună, claritatea și coerența. Cel de-al treilea, verificabilitatea pe cale empirică, n-a constituit niciodată partea tare a teoriilor științelor sociale, vezi B. Trigger, *op. cit.*, p.23-24. Mai mult, K. Popper dă chiar exemplul marxismului, ca teorie imposibil de falsificat, desigur, din punct de vedere practic (*Mitul contextului*, București, Ed. Trei., 1998, p.80-81). Însă ne amintim aici o constatare profundă a lui H.-I. Marrou "*În istorie, precizia crește în detrimentul certitudinii*" (*Patristică și umanism*, Ed. Meridiane, p.166-167) - și ea circumscrie o fatalitate a oricărei teorii, care nu putea, evident, ocoli marxismul.

⁹⁰ Dacă reținem aici disjuncția realizată de Paul Veyne, *op. cit.*, p.128-130, pe linia Karl Marx/Max Weber, atunci istoria scrisă de preistoricienii români este una în care primatul materiei în explicarea "ideilor" este fundamental. Este și motivul pentru care am presupus ca probabilă o dezvoltare paradigmatică a preistoriei în această direcție. Ea nu este, desigur, iminentă, dacă luăm în calcul ingerințele sociale grave ale ideologiei oficiale din ultimele decenii. Ele au alimentat o sensibilitatea de durată a societății românești în privința marxismului de orice fel sau intensitate.